

Grant realizowany ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu SPLOT WARTOŚCI

Monitoring usług dla seniorów w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich.

Raport z badań zrealizowanych w ramach projektu „Równe traktowanie seniorów na obszarach wiejskich sposobem na ochronę podstawowych praw i wartości Unii Europejskiej”

Autor raportu: Konrad Stępnik

Pękwice/ Kraków, Wrzesień 2024

Fundacja Socjometr

www.socjometr.pl

biuro@socjometr.pl

Autor raportu: Konrad Stępnik

Pękwice/ Kraków, Wrzesień 2024

Spis treści

Dostępność usług społecznych a przestrzeganie wartości Unii Europejskiej.....	5
Cele i sposób realizacji monitoringu.....	6
Punkty świadczące usługi istotne dla seniorów	9
Organizacje pozarządowe	15
Usługi dla seniorów wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu	16
Usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania	17
Mieszkania chronione wspierane.....	18
Dzienne domy pobytu	19
Gospodarstwa opiekuńcze	20
Teleopieka	21
Usługi aktywizacyjne i integrujące	22
Klub seniora.....	22
Usługi integracyjne stacjonarne i wyjazdowe	23
Podmioty świadczące usługi.....	24
Placówki świadczące wsparcie całodobowe	25
Dostępność usług zdrowotnych	27
Komunikacja zbiorowa	32
Komunikacja wewnątrzgminna	32
Komunikacja z najbliższym miastem powiatowym	35
Rekomendacje.....	36

Fundacja Socjometr została założona w 2013 roku przez ówczesnych doktorantów z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej misją jest realizacja użytecznych społecznie badań społecznych oraz praktyczne wykorzystywanie wiedzy dostarczanej przez nauki społeczne. Edukujemy przedstawicieli instytucji publicznych, NGO oraz firm w zakresie prowadzenia badań i doradzamy jak robić to skutecznie. Mamy już na swoim koncie dziesiątki tego typów projektu. Specjalizujemy się zwłaszcza w realizacji nietypowych projektów badawczych oraz docieraniu do trudno dostępnych miejsc i respondentów.

Ten raport jest podsumowaniem wyników monitoringu usług dla seniorów przeprowadzonego przez Fundację Socjometr latem 2024 roku. Był on możliwy dzięki pozyskaniu grantu w ramach finansowego ze środków Unii Europejskiej programu SPLOT Wartości. Zatytułowaliśmy nasz projekt „Równe traktowanie seniorów na obszarach wiejskich sposobem na ochronę podstawowych praw i wartości Unii Europejskiej”. Doświadczenie, które zdobyliśmy przez lata pracy z wiejskimi społecznościami wskazuje, że seniorzy mieszkający z dala od dużych aglomeracji mają utrudniony dostęp do wielu usług. Może to oznaczać, że doświadczają nierównego traktowania, które jest niezgodne z zasadami, na jakich opiera się Unia Europejska. To stwierdzenie było punktem wyjścia dla dalszych działań projektowych. Dzięki przeprowadzonemu monitoringowi zdobyliśmy trafne i rzetelne dane, które jednoznacznie wskazują na problemy z dostarczaniem seniorom na obszarach wiejskich szeroko pojętych usług społecznych. Liczymy, że wyniki naszych badań ułatwią znajdowanie ich właściwych rozwiązań.

Konrad Szywik
Aleksandra

Członkowie Zespołu projektowego

Dostępność usług społecznych a przestrzeganie wartości Unii Europejskiej.

Karta Praw Podstawowych to dokument, który określa wartości Unii Europejskiej. W jego preambule czytamy, że „Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności osoby ludzkiej, wolności, równości i solidarności”, „opiera się na zasadach demokracji i państwa prawnego” oraz stawia „jednostkę w centrum swych działań”. Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej zwraca uwagę na potrzebę równego traktowania seniorów. Dotyczy tego wprost jej artykuł 25: „Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym”.

Jedną z podstawowych wartości Unii Europejskiej jest RÓWNOŚĆ. W karcie Praw Podstawowych wskazuje się na jej następujące aspekty:

1. Równość wobec prawa,
2. Niedyskryminacja, w tym zakaz dyskryminacji ze względu na wiek
3. Różnorodność kulturowa, religijna i językowa,
4. Równość kobiet i mężczyzn,
5. Integracja osób z niepełnosprawnościami.

W 2020 roku Ministerstwo Rolnictwa zleciło badanie „Równe traktowanie dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich w dostępie do usług społecznych, zdrowotnych, edukacyjnych, sportowych i kulturalnych”. W jego realizację zaangażowani byli członkowie zespołu Fundacji Socjometr. Raport z tych badań dostępny jest na stronie internetowej Ministerstwa: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/koordynator-ds-rownego-traktowania>. Zawiera on konkluzję, że „trudności w dostępie do usług publicznych, których doświadczają dzieci i młodzież z obszarów wiejskich mogą być ujmowane w kategoriach nierównego traktowania.” Dostępne dane statystyczne wskazują, że problem ten dotyczy także osób starszych.

Starzenie się społeczeństwa jest poważnym problemem w Polsce. Według „Prognozy ludności na lata 2023–2060” (GUS) w latach 1991-2019 przeciętne trwanie życia kobiet wydłużyło się o 6,7, a mężczyzn o 8,2 lat. Jednocześnie niskie wskaźniki płodności powodują, że w rośnie współczynnik obciążenia demograficznego. „W 2022 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym (...) przypadało 70 osób w wieku nieprodukcyjnym (0–17, 60+/65+). W 2060 r. będzie to już 105 osób (...)”.

W Polsce już teraz występują problemy z zapewnieniem usług społecznych dla seniorów, które będą się tylko pogłębiać. W szczególności będzie to dotyczyć obszarów wiejskich, które doświadczają depopulacji. Dane statystyczne nie odzwierciedlają skali tego procesu. Według Banku Danych Lokalnych w latach 2013-2023 liczba ludności wsi zwiększyła się z 15 210 978 do 15 251 676. Przyjrzenie się strukturze osadniczej wskazuje, że za ten wzrost odpowiada rozbudowa „obwarzanków” dużych miast, a sytuacja poza największymi aglomeracjami jest zupełnie inna. W 2023 roku na wsi mieszkało 2 031 428 osób powyżej 65 r.ż, w tym 791 115 mężczyzn i 1 240 313 kobiet. Ich potrzeby są zróżnicowane w zależności od wieku czy płci, co utrudnia tworzenie odpowiedniej oferty usług. Jednym z celów projektu „Równe traktowanie seniorów na obszarach wiejskich sposobem na ochronę podstawowych praw i wartości Unii Europejskiej” było zwiększenie poziomu wiedzy na temat sytuacji seniorów na obszarach wiejskich oraz sieciowanie podmiotów działających na ich rzecz.

Fundacja Socjometr działa na rzecz rozwoju innowacyjnych sposobów świadczenia usług społecznych dla seniorów na obszarach wiejskich, np. w formie gospodarstw opiekuńczych. Takie działania mają na celu poprawę sytuacji osób potrzebujących, ale mają one przełożenie także na szersze procesy rozwoju obszarów wiejskich. Chcemy również sieciować ludzi i organizacje z obszarów wiejskich, którzy pracują na rzecz seniorów. Wspólnie możemy tworzyć ruch społeczny, który będzie zabiegał o przestrzeganie

praw osób starszych i mieszkańców wsi, które znajdują potwierdzenie w zapisach Karty Praw Podstawowych.

Dziękujemy za pomoc w realizacji monitoringu, wszystkim, którzy udzielili nam wsparcia, w szczególności:

- Lokalnej Grupie Działania „Korona Północnego Krakowa”,
- Lokalnej Grupie Działania „Perły Czarnej Nidy”,
- Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej w Zielonej Górze,
- Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej w Toruniu,
- Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej w Szczecinie,
- Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej w Olsztynie.

Dziękujemy wszystkim Ośrodkom Pomocy Społecznej, których przedstawiciele wypełnili ankiety monitorujące. Składamy podziękowania Lokalnym Grupom Działania i innym organizacjom, których jest zbyt dużo by wymieniać je z nazwy. Łącznie wsparło nas kilkadziesiąt podmiotów. Dziękujemy wszystkim, którzy udostępniali nasze posty w mediach społecznościowych i przekazywali dalej informacje na temat prowadzonego monitoringu. Państwa pomoc pozwoliła nam zgromadzić unikatowe dane, których pozyskanie byłoby bardzo trudne bez tak szerokiej sieci wsparcia. Dzięki udzielonej nam pomocy jeszcze raz udowodniliśmy, że Fundacja Socjometr najlepiej sprawdza się w realizacji nietypowych i trudnych projektów badawczych.

Cele i sposób realizacji monitoringu

Dostępne w Polsce raporty dotyczące seniorów, np. rządowa „Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce” często skupiają się na wyliczaniu działań podejmowanych przez instytucje publiczne. Wiele z nich działa bardzo aktywnie na rzecz osób starszych i przyczynia się do podniesienia jakości ich życia. Dostępność usług dla seniorów jest także tematem podejmowanym w opracowaniach naukowych, które zazwyczaj wskazują na występujące w tym zakresie problemy. Nadal jednak brakuje badań dotyczących sytuacji osób starszych na obszarach wiejskich. Takie opracowania powinny uwzględniać specyficzny wiejski kontekst: przestrzenny, społeczny i kulturowy. Zamierzeniem Fundacji Socjometr było wypełnić tę lukę w wiedzy. Chcieliśmy jednocześnie zwrócić uwagę na potrzebę zapewnienia osobom mieszkającym na wsi równego dostępu do ważnych usług. To jedno z kluczowych wyzwań rozwojowych dla Polski, które jednocześnie jest w pełni zgodne z wartościami Unii Europejskiej.

W naszym badaniu „usługi dla seniorów” zostały zdefiniowane bardzo szeroko. Interesowały nas nie tylko usługi związane z ochroną zdrowia, opieką czy transportem publicznym, ale także wszelkie inne usługi, które pozwalają na prowadzenie aktywnego życia. Wzięliśmy pod uwagę m.in. dostępność sklepów, restauracji i obiektów sportowych. Kluczową kwestią było sprawdzenie jak bardzo są one oddalone od centrów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Seniorów zdefiniowaliśmy jako osoby powyżej 65 roku życia.

Przeprowadzony monitoring miał udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

- Jakie punkty świadczące usługi istotne dla seniorów 65+ dostępne są w miejscowościach będących siedzibami gmin wiejskich i miejsko-wiejskich? Jakie punkty świadczące usługi dla seniorów 65+ dostępne są w miejscowościach wchodzących w skład gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, ale nie będących siedzibą ich władz?
- Jak bardzo rozpowszechnione są organizacje pozarządowe działające na rzecz seniorów 65+ i jaki jest poziom dostępności ich usług dla osób z miejscowości będących/nie będących siedzibą gmin wiejskich i miejsko-wiejskich?

- Jakie usługi pomocy społecznej są dostępne dla seniorów 65+ w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich? Jakie podmioty świadczą tego typu usługi i jaki jest zakres ich deinstytucjonalizacji?
- Jak bardzo rozpowszechnione są na obszarach wiejskich różnego typu placówki świadczące wsparcie całodobowe?
- Jakie usługi zdrowotne są dostępne na terenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich?
- Do jakich miejscowości na terenie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich dociera komunikacja zbiorowa, która pozwala dotrzeć do najbliższego miasta powiatowego?
- Jak bardzo rozpowszechniona jest w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich komunikacja wewnątrzgminna?

Dane zbierane były za pomocą ankiety internetowej. W projekcie zakładano, że zebranych zostanie co najmniej 240 ankiet z gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Link do ankiety został rozesłany na początku lipca 2024 do wszystkich Ośrodków Pomocy Społecznej w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich. Mailing został powtórzony w sierpniu. Dzięki niemu zgromadzono ponad 100 ankiet. W dalszej kolejności poprosiliśmy o wsparcie podmiotów działających w regionach, w których zwrot ankiet był najmniejszy. Spektakularne efekty dało zaangażowanie Regionalnych Ośrodków Polityki Społecznej z Zielonej Góry, Torunia i Olsztyna, dzięki któremu udało się w województwach lubuskim, kujawsko-pomorskim i warmińsko-mazurskim zgromadzić wiele wypełnionych kwestionariuszy. Wsparcie Regionalnego Ośrodka Pomocy Społecznej ze Szczecina pozwoliło na zrealizowanie zakładanej próby w województwie zachodniopomorskim.

W sierpniu 2024 na szerszą skalę w realizację badań zostały włączone Lokalne Grupy Działania. Dzięki ich wsparciu przekroczono zakładany pułap 240 wypełnionych kwestionariuszy dla całego kraju. Podjęto jednak jeszcze dodatkowe działania mające zwiększyć zwrot ankiet z województw, w których wypełniono ich najmniej. Wysyłane były spersonalizowane wiadomości e-mail oraz podejmowane były kontakty telefoniczne.

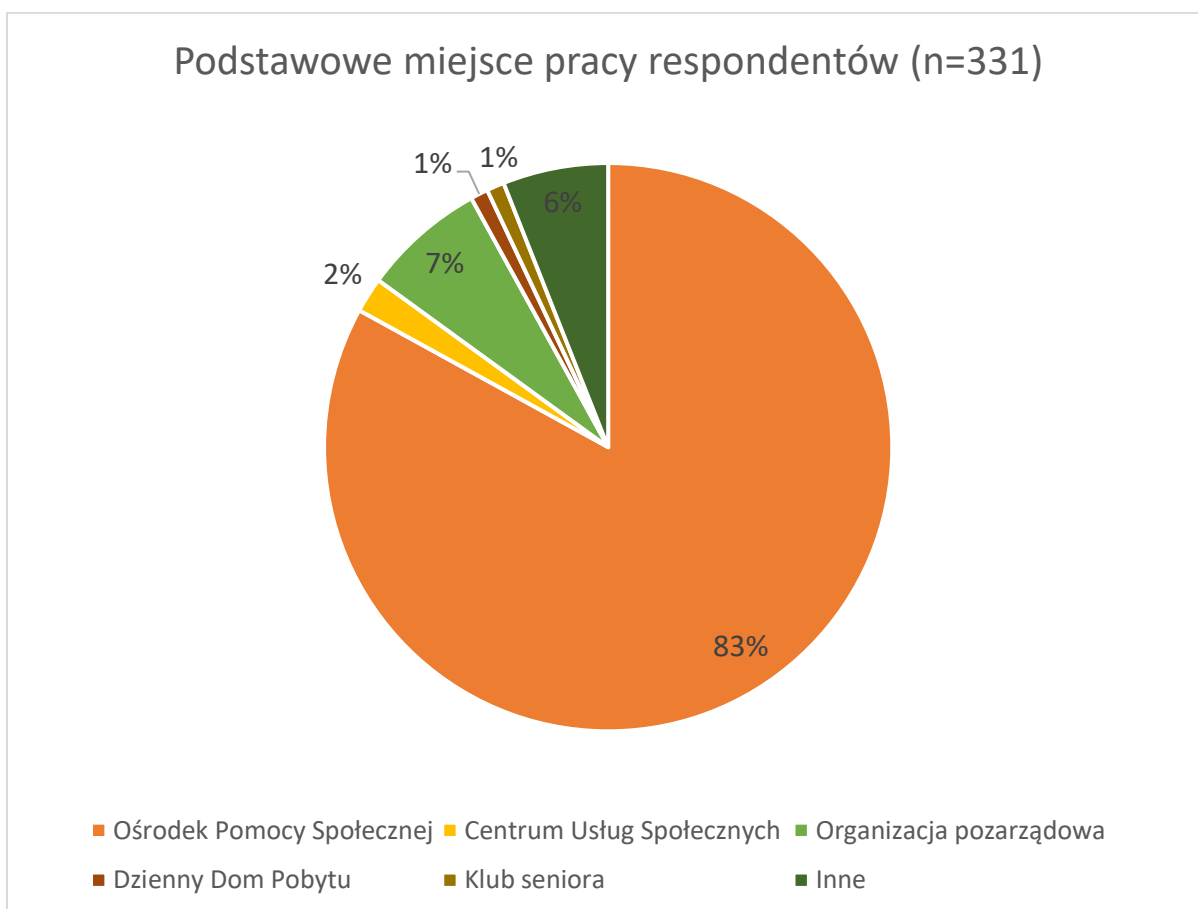
W ciągu dwóch miesięcy zebrano ostatecznie 404 ankiety. Nie wszystkie z nich zostały jednak poddane analizie. W pierwszej kolejności z bazy danych usunięto ankiety omyłkowo wypełnione przez przedstawicieli gmin miejskich. Następnym krokiem było wyeliminowanie powtarzających się kwestionariuszy. Jednostką analizy w badaniu były poszczególne gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Oznaczało to, że z każdej gminy analizie poddana mogła być tylko jedna ankieta. W przypadku niektórych gmin zdarzało się, że wypełniała je większa liczba respondentów. W takich sytuacjach wyłączaliśmy z analizy nadmiarowe kwestionariusze. Odrzucaliśmy te z nich, w których pojawiała się największa liczba odpowiedzi „nie wiem”. Dzięki temu uwzględniono w analizie kwestionariusze wypełnione przez najlepiej poinformowane osoby. W sytuacji, gdy to kryterium nie pozwalało rozstrzygnąć, którą ankietę należy usunąć z bazy, decydowała kolejność wypełnienia kwestionariusza. W tabeli przedstawiono informacje na temat ankiet zebranych w poszczególnych regionach. Po „wyczyszczeniu” bazy danych, analizie poddano odpowiedzi uzyskane za pomocą 331 ankiet.

Realizacja próby badawczej (n=331)			
Województwo	Ankiety ogółem	Ankiety z gmin wiejskich	Ankiety z gmin miejsko-wiejskich
Dolnośląskie	13	6	7
Kujawsko-pomorskie	42	27	15
Lubelskie	15	9	6
Lubuskie	30	12	18
Łódzkie	17	9	8
Małopolskie	20	14	6
Mazowieckie	23	17	6

Opolskie	16	7	9
Podkarpackie	16	11	5
Podlaskie	9	6	3
Pomorskie	16	13	3
Śląskie	15	11	4
Świętokrzyskie	17	8	9
Warmińsko-mazurskie	50	34	16
Wielkopolskie	17	8	9
Zachodniopomorskie	15	6	9
Razem	331	198	133

Ze względu na zróżnicowaną liczbę ankiet zebranych w poszczególnych regionach, w raporcie nie prezentujemy porównań międzywojewódzkich. Udostępnimy jednak takie dane zainteresowanym podmiotom, które prześlą zapytanie w tej sprawie na adres biuro@socjometr.pl.

Najliczniejszą grupę respondentów stanowili przedstawiciele Ośrodków Pomocy Społecznej. W monitoringu licznie wzięły udział także organizacje pozarządowe. Z naszych obserwacji wynika, że wielu respondentów reprezentujących Lokalne Grupy Działania wybierało w pytaniu o reprezentowany podmiot odpowiedź „inne”. Być może wynikało to z wyjątkowego statusu tych NGO-sów. Poniższy wykres nie dostarcza więc pełnych informacji na temat organizacji, których przedstawiciele wzięli udział w monitoringu. Pozwala jednak zorientować się kim byli respondenci. Naszym założeniem było docieranie z ankietą do osób znających lokalne społeczności, które posiadają wiedzę o całym obszarze poszczególnych gmin.

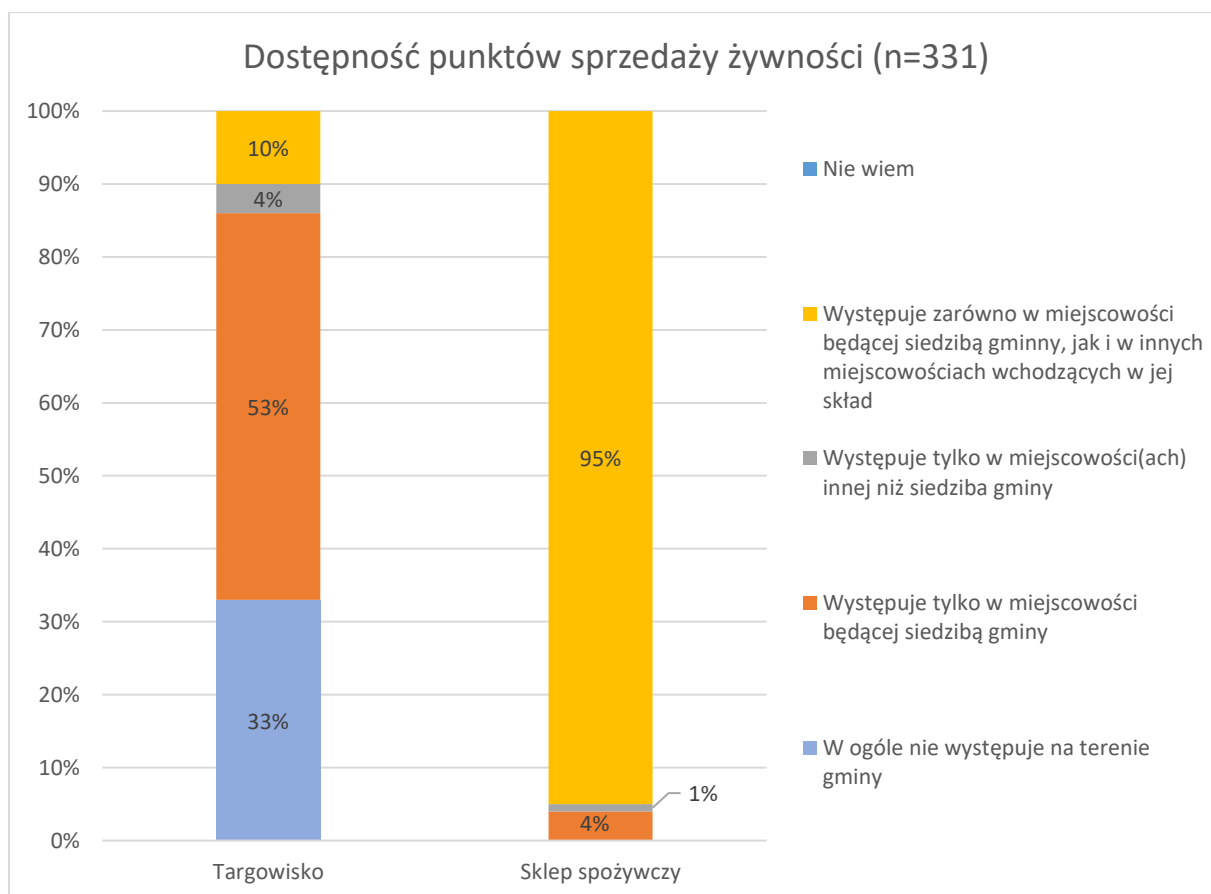

Punkty świadczące usługi istotne dla seniorów

Wieś stereotypowo kojarzy się z produkcją żywności. Chociaż odsetek osób, dla których rolnictwo jest głównym źródłem dochodu spada, to nadal wiele osób utrzymuje przydomowe ogródki. Nie ulega jednak wątpliwości, że systemy żywnościowe na wsi coraz bardziej przypominają te miejskie. Duża część jedzenia kupowana jest poza gospodarstwem domowym. Bliskość punktów zaopatrzenia w żywność jest więc bardzo istotną zmienną, która wpływa na jakość życia seniorów na obszarach wiejskich. Wyniki monitoringu wskazują, że obecnie sytuacja w tym względzie nie jest zła. W zdecydowanej większości gmin (95%) sklepy spożywcze są dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład. Są to potencjalnie miejsca, które można wykorzystywać jako swoiste „huby” dostarczające seniorom nie tylko produkty żywnościowe, ale także inne potrzebne rzeczy czy usługi.

Mniej dostępne na obszarach wiejskich są targowiska. Aż 1/3 badanych gmin w ogóle nimi nie dysponowała. Targowiska dają potencjał do rozwoju krótkich łańcuchów dostaw i rynku zbytu dla produktów lokalnych. Brak targowisk może utrudniać seniorom dostęp do produktów pochodzących od lokalnych dostawców.

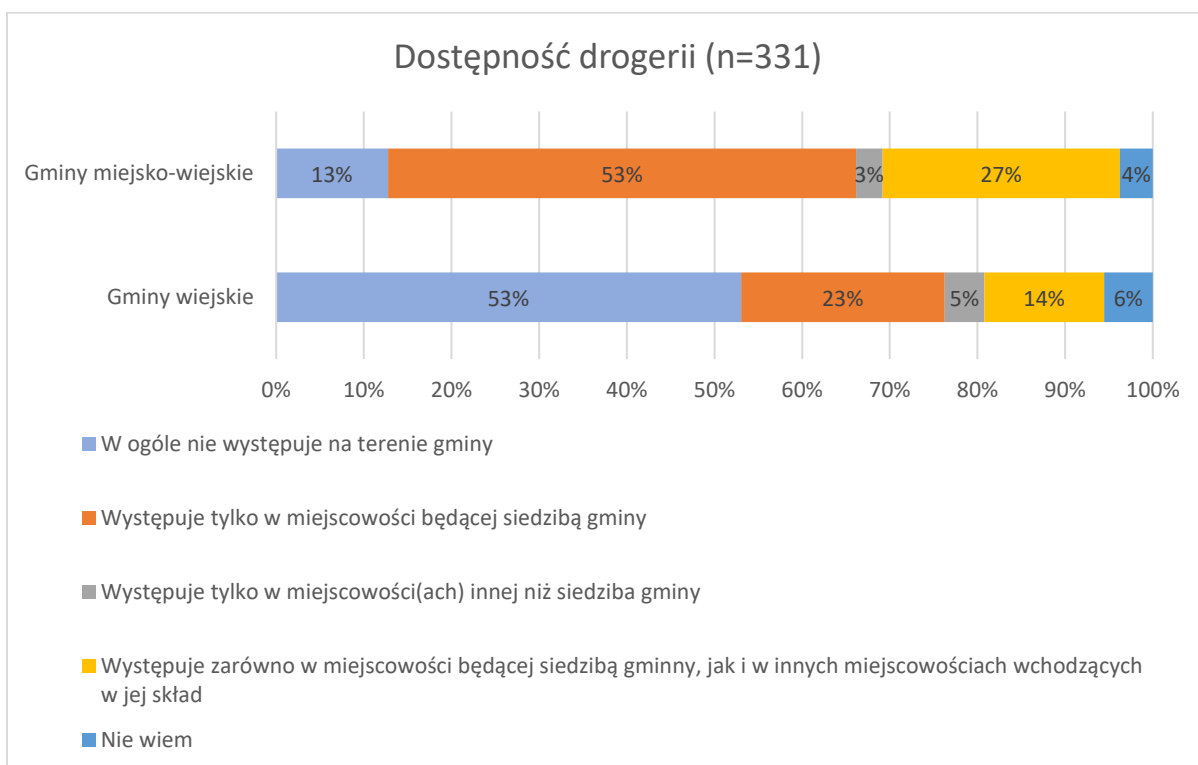

W ankiecie monitorującej pytaliśmy także o dostępność miejsc, w których serwowane są gotowe posiłki. Bary mleczne dotowane przez samorządy, są często odwiedzane przez seniorów mieszkających w miastach. Nasze badanie wskazuje, że tego typu punkty prawie w ogóle nie występują na obszarach wiejskich. Lepiej przedstawia się dostępność restauracji. W odróżnieniu od barów mlecznych nie zawsze są one miejscem, w którym można kupić niedrogi posiłek. Są jednak punktem usługowym, który pozwala na atrakcyjne spędzanie wolnego czasu w gronie rodziny czy przyjaciół. Dostępność restauracji zwiększa zatem liczbę opcji dostępnych osobom starszym. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że mimo lepszej sytuacji niż w przypadku barów mlecznych, nadal zidentyfikowana dość znaczny odsetek gmin,

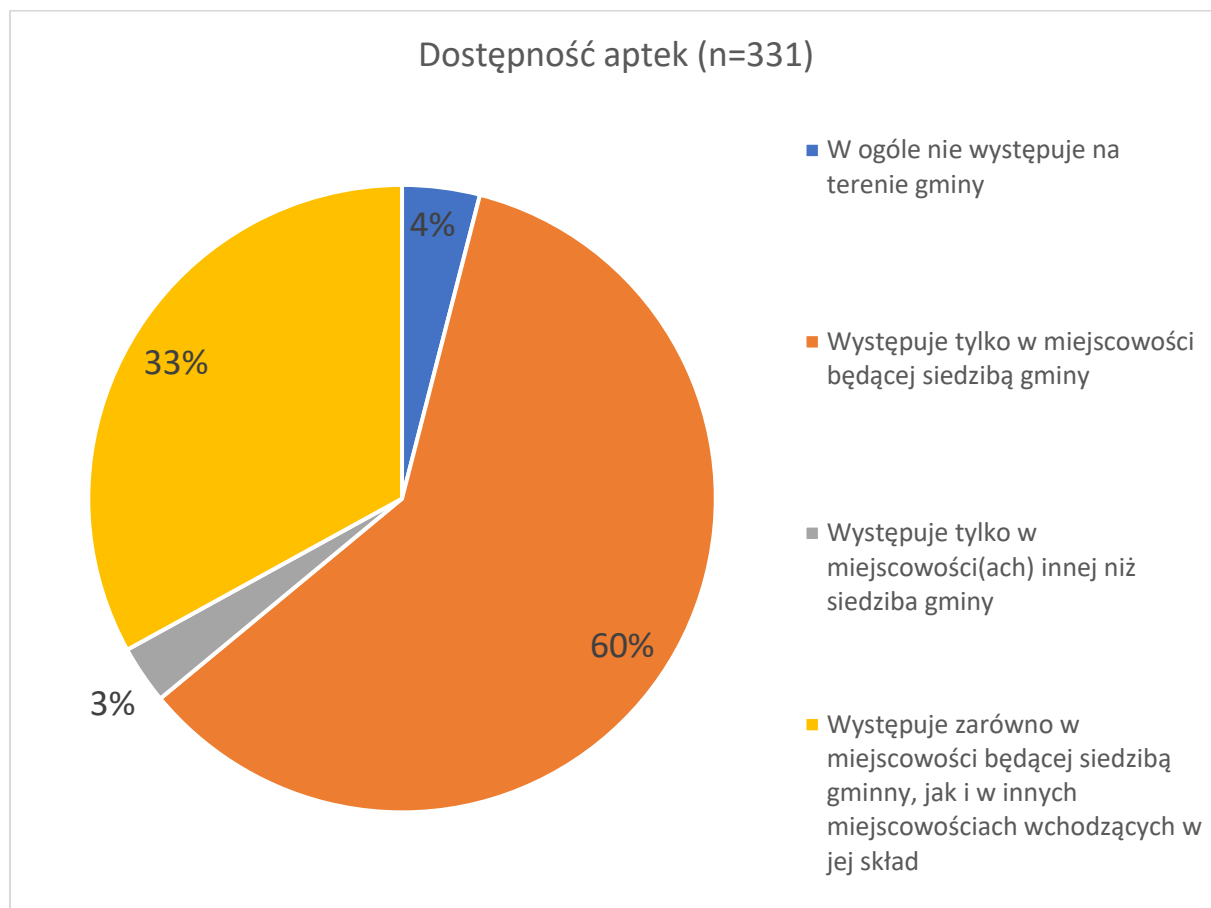
w których nie ma żadnej restauracji. Znacznie gorzej wypadają tu badane gminy wiejskie, ponieważ w aż 27% przypadków nie dysponują one restauracją. Dla gmin miejsko-wiejskich wskaźnik ten wynosi 8%.

Dostępność punktów gastronomicznych (n=331)		W ogóle nie występuje na terenie gminy	Występuje tylko w miejscowości będącej siedzibą gminy	Występuje tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Występuje zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Bar mleczny	Gmina wiejska	88%	5%	2%	1%	6%
	Gmina wiejsko-miejska	68%	13%	2%	4%	14%
Restauracja	Gmina wiejska	27%	31%	7%	32%	3%
	Gmina wiejsko-miejska	8%	38%	4%	47%	4%

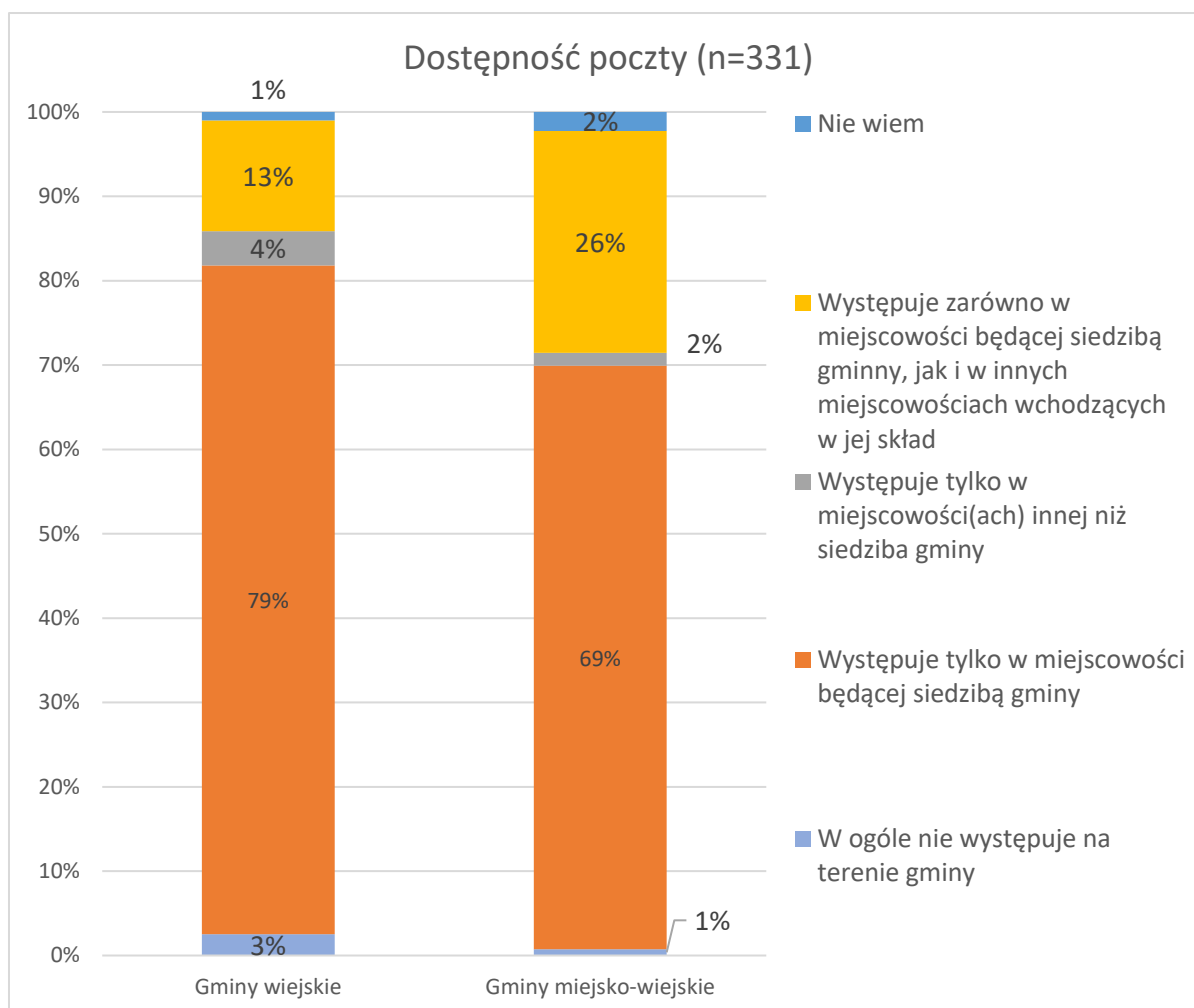
Z punktu widzenia mieszkańców miasta zaskakujący musi być fakt, że w bardzo wielu gminach wiejskich i miejsko-wiejskich niemożliwe jest kupienie kosmetyków czy środków czystości w drogerii. Tego typu sklepów nie ma w ogóle w aż 122 badanych gminach (37% ogółu). W zdecydowanej większości gmin, które dysponuje drogerią, tego typu sklep znajduje się jedynie w centrum gminy, które w naszej ankiecie było utożsamiane z miejscowością będącą siedzibą władz gminy. Podobnie, jak w przypadku punktów gastronomicznych, także sklepy z kosmetykami i chemią gospodarstwa domowego są znacznie lepiej dostępne w gminach miejsko-wiejskich. W ponad połowie gmin wiejskich nie ma drogerii w ogóle.

Optymistycznych danych dostarczyło pytanie o dostępność aptek. Brakuje ich jedynie w niewielkim odsetku badanych gmin. W przeważającej liczbie wypadków apteki są umiejscowione w miejscowościach będących siedzibą urzędy gminy. Dość często zdarza się również, że są one dostępne w innych miejscowościach na terenie gminy. Nie stwierdzono w tym zakresie istotnych różnic pomiędzy gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi.

Wcześniejsze projekty realizowane przez Fundację Socjometr wykazały, że niezwykle ważnym punktem usługowym dla seniorów jest poczta. Dotyczy to nie tylko seniorów mieszkających na wsi. Osoby starsze bardzo często korzystają z usług bankowych na poczcie, wypłacają pieniądze bądź płacą rachunki. Pracownicy poczty często pomagają im w dokonywaniu tych czynności lub doradzają gdzie należy się udać, by załatwić sprawy urzędowe. Jest to zagadnienie warte bardziej dogłębnych badań w przyszłości. W czasie naszego monitoringu pytaliśmy jedynie o dostępność poczty, jako punktu usługowego. Większość badanych gmin dysponowała co najmniej jedną pocztą. Bardzo rzadko zdarza się jednak, żeby poczta była dostępna poza centrum gminy. Problem ten dotyczy w większym stopniu gmin wiejskich.

Sport i rekreacja mogą ułatwiać zachowanie dobrej formy w jesieni życia, podnosić jakość codziennego funkcjonowania oraz stanowić po prostu atrakcyjną formę spędzania czasu. W ankiecie monitorującej pytaliśmy o trzy rodzaje miejsc, które są z nimi związane: parki, siłownie zewnętrzne i baseny.

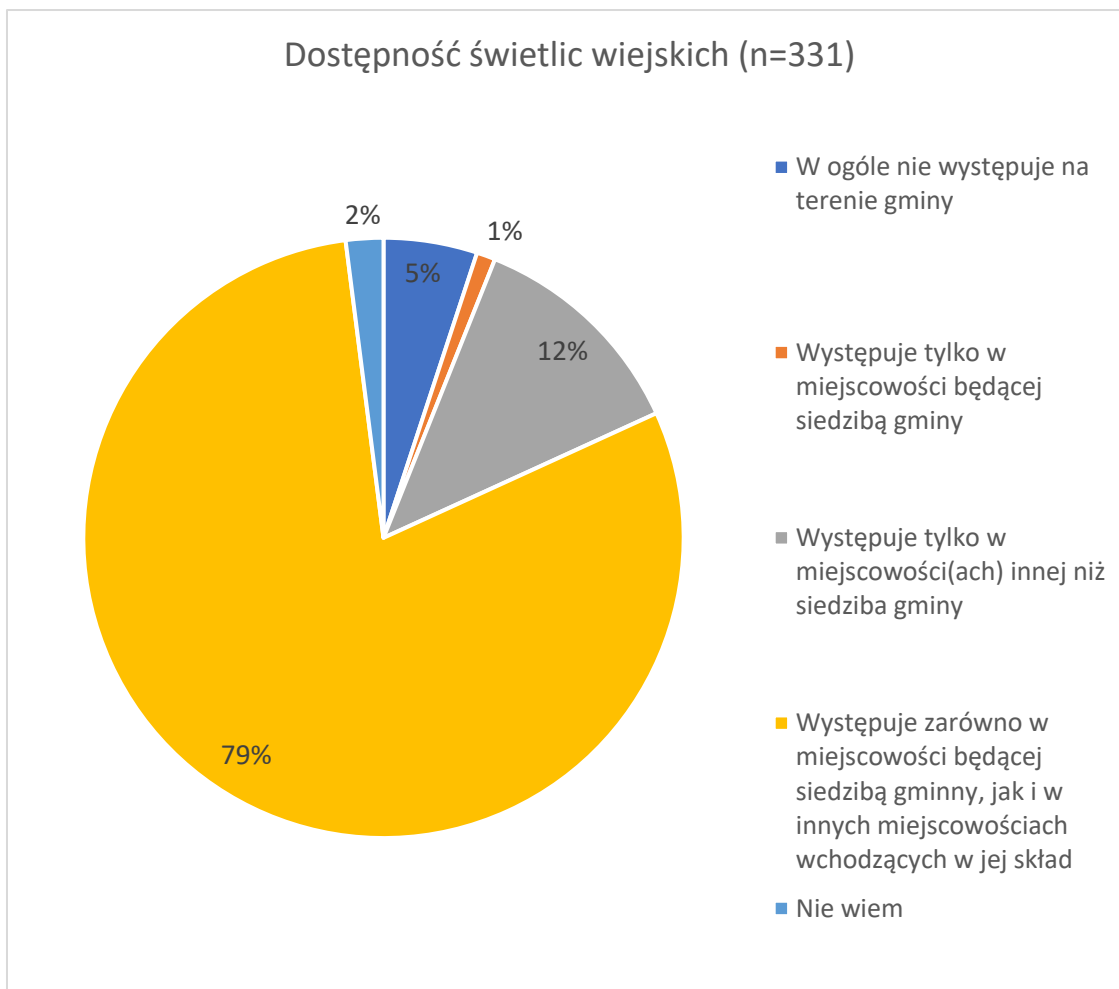
Najprostszą formę aktywności na świeżym powietrzu są spacer. Popularnym miejscem, które może stanowić ich cel są parki. Zazwyczaj są one wyposażone w ławki, na których można odpocząć czy porozmawiać ze znajomymi. Tego typu aktywności są jednak niedostępne dla niektórych mieszkańców wsi. W aż 45 badanych gminach nie występował park z ławkami do siedzenia. Problem ten dotyczył głównie gmin wiejskich. Parkiem nie dysponowało 19% z nich, podczas gdy wskaźnik ten dla gmin miejsko-wiejskich wynosił tylko 5%.

Nasz monitoring wskazuje, że w Polsce bardzo rozpowszechniły się w ostatnich latach siłownie zewnętrzne. Jest bardzo niewiele gmin, w której nie ma co najmniej jednej takiej instalacji. W większości badanych lokalnych społeczności występują one nie tylko w centrach gmin, ale także w innych miejscowościach.

Bardzo trudno dostępnym miejscem dla mieszkańców wsi są za to baseny. Nie dysponowało nimi aż 71% badanych gmin. Sytuacja w tym względzie była nieco lepsza w gminach miejsko-wiejskich. Mimo to należy stwierdzić, że rekreacja na basenie jest niedostępna dla bardzo wielu mieszkańców mniejszych miejscowości.

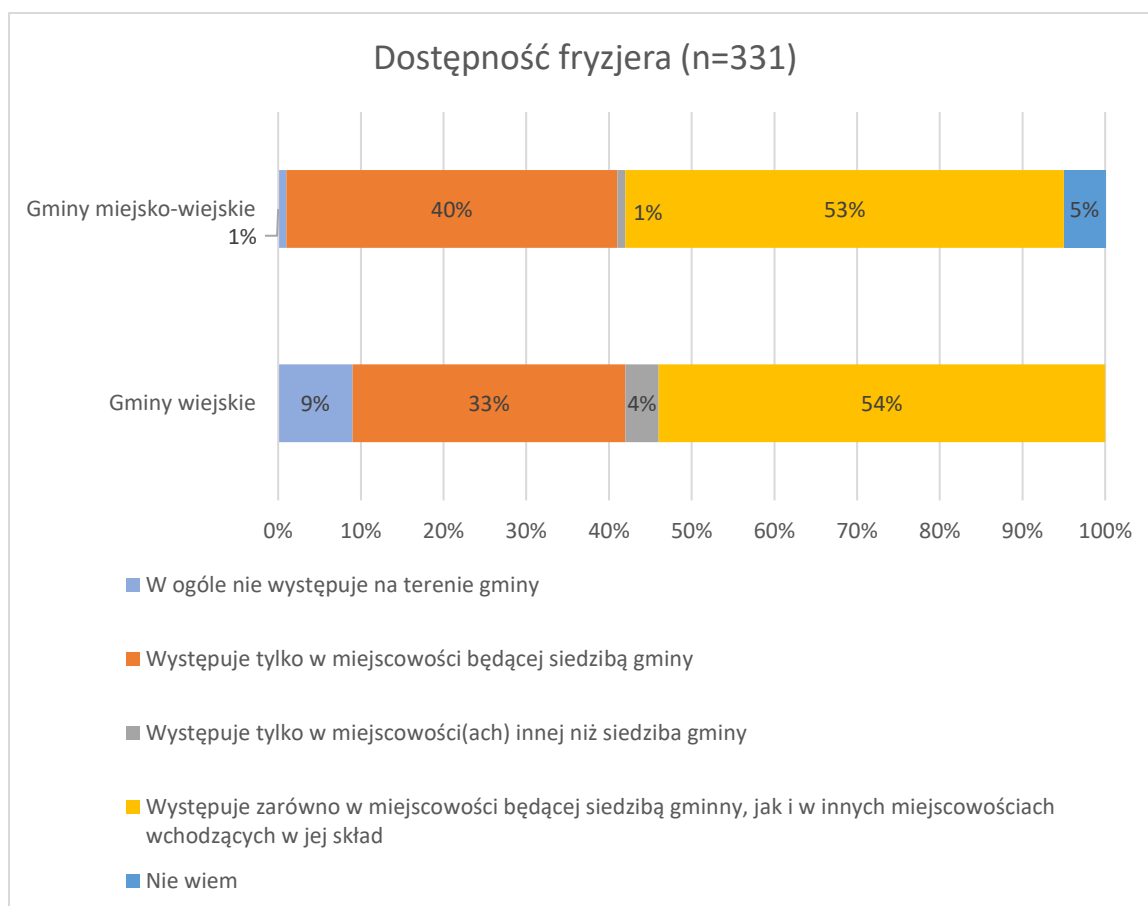
Dostępność infrastruktury rekreacyjnej (n=331)						
		W ogóle nie występuje na terenie gminy	Występuje tylko w miejscowości będącej siedzibą gminy	Występuje tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Występuje zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminny, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Park z ławkami	Gmina wiejska	19%	25%	8%	46%	3%
	Gmina wiejsko-miejska	5%	35%	2%	54%	5%
Siłownia zewnętrzna	Gmina wiejska	4%	10%	5%	80%	1%
	Gmina wiejsko-miejska	1%	13%	3%	80%	3%
Basen	Gmina wiejska	80%	10%	6%	3%	1%
	Gmina wiejsko-miejska	58%	29%	5%	6%	2%

Dla społeczności wiejskich bardzo ważną kwestią jest dysponowaniem pomieszczeniami i miejscami, w których może spotykać się większa liczba osób. Umożliwia to organizowanie imprez integracyjnych, zebrań wiejskich, rozwój organizacji pozarządowych. Często tego typu miejscem spotkań są świetlice wiejskie. Kolejną dobrą wiadomością wynikającą z naszego monitoringu jest to, że świetlicami dysponuje zdecydowana większość badanych gmin. Zazwyczaj na ich terenie jest zlokalizowany więcej niż jeden taki punkt. Nie odnotowano znaczących różnic pomiędzy gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi. W przypadku tych pierwszych należy zważyć jedynie, że świetlice wiejskie, których dotyczyło pytanie, z oczywistych względów nie znajdują się w centrach gmin.

Wspomniane we wstępie raportu badania dotyczące dostępności usług dla młodzieży wykazały, że w bardzo wielu wsiach kościoł jest instytucją najbliższą mieszkańcom w sensie dostępności przestrzennej. Nie dziwi, że monitoring usług dla seniorów dał podobne wyniki. W zdecydowanej większości gmin kościoły były zlokalizowane nie tylko w centrum gminy, ale też w innych miejscowościach (88%). Tylko jeden respondent stwierdził, że w opisywanej przez niego gminie nie ma kościoła. Bardziej rozpowszechnionym niż kościoły punktem usługowym były jedynie sklepy spożywcze.

Atrakcyjny i zadbane wygląd ułatwia podejmowanie aktywności społecznej. Z tego względu interesująca była dla nas dostępność punktów usługowych, które ułatwiają zadbanie o swój wizerunek. W ankiecie monitorującej zawarliśmy pytanie o dostępność salonów fryzjerskich, które wydają się najbardziej podstawowym tego typu miejscem i z których korzystają zarówno kobiety, jak i mężczyźni. Monitoring wykazał, że w Polsce występują gminy wiejskie, w których nie ma żadnego fryzjera. Jest ich jednak niewiele. W ponad połowie gmin salony fryzjerskie były dostępne zarówno w centrum gminy, jak w innych miejscowościach. Kolejnych raz uwidoczniła się tu różnica pomiędzy gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi.

Organizacje pozarządowe

Trzeci sektor odgrywa ważną rolę w zapewnianiu usług dla seniorów na obszarach wiejskich. Jego działalność nawiązuje do wiejskich tradycji samoorganizacji i wsparcia sąsiedzkiego. Na wsiach działają zarówno organizacje, które są w stanie zapewniać specjalistyczne wsparcie dla osób starszych, jak również takie, które po prostu integrują i aktywizują seniorów. Tego drugiego rodzaju wsparcia nie można jednak nie doceniać. Nasz monitoring potwierdza, że Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicze Straże Pożarne to powszechnie występujące na wsi organizacje, które mają ofertę dla osób w wieku senioralnym. Gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, w których nie działa żadne KGD lub OSP stanowią absolutną rzadkość. Co więcej, bardzo często są to organizacje, które działają nie tylko w centrach gmin, ale także w innych miejscowościach wchodzących w ich skład.

W poprzednim rozdziale raportu zwracaliśmy uwagę, że do najbardziej rozpowszechnionych obiektów dostępnych na obszarach wiejskich należą kościoły. W tym kontekście nieco zaskakuje, że organizacje religijne zajmują dopiero trzecie miejsce na podium wśród podmiotów, które zarówno działają w stolicach gmin, jak i w innych ich miejscowościach. Być może w tym przypadku wynik uzyskany przez organizacje religijne został nieco osłabiony przez niewiedzę respondentów. 13% z nich wybrało odpowiedź „nie wiem” w pytaniu o ich dostępność.

Innym zaskoczeniem jest duża liczba respondentów, którzy deklarują, że nie wiedzą czy na terenie ich gmin działają inne niż KGW czy OSP organizacje pozarządowe wspierające seniorów. Stwierdziła tak prawie ¼ przedstawicieli Ośrodków Pomocy Społecznej. Podobny poziom niewiedzy wystąpił także u respondentów deklarujących, że prezentują NGO. Trzeba oczywiście pamiętać, że te grupy respondentów znacznie różniły się liczebnością, co utrudnia proste porównania. Można jednak postawić ostrożną hipotezę, że na poziomie lokalnym brakuje integracji i komunikacji w środowisku

organizacji działających na rzecz osób starszych. Skutkuje to niepełną wiedzą na temat oferty III sektora do nich kierowanej. Warto zaznaczyć, że pytania zadane w ankiecie dotyczyły tylko takich KGW, OSP i innych NGO, których członkami/członkiniami są osoby starsze.

Organizacje pozarządowe działające na rzecz seniorów lub w których aktywnie działają seniorzy (n=331)						
	Uniwersytet III Wieku	Organizacje religijne	Koło Gospodyń Wiejskich	Ochotnicza Straż Pożarna	Inne NGO	Rada Seniorów
W ogóle nie działa na terenie gminy	63%	8%	2%	4%	17%	61%
Działa tylko w miejscowości będącej siedzibą gminy	26%	14%	2%	5%	11%	13%
Działa tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	2%	4%	16%	7%	3%	1%
Działa zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	4%	62%	78%	75%	45%	8%
Nie wiem	6%	13%	2%	10%	24%	18%

Uniwersytety III wieku oraz Rady seniorów uzyskały najgorsze wyniki spośród wszystkich inicjatyw uwzględnionych w ankiecie monitorującej. Nie działają one w ogóle w ponad 60% z ogółu badanych gmin. Sytuacja w tym względzie przedstawia się gorzej w gminach wiejskich. Uniwersytety III wieku nie działają w 80% takich gmin, a Rady seniorów nie ma w 73% z nich. Analogiczne wskaźniki dla gmin miejsko-wiejskich są o wiele lepsze i wynoszą odpowiednio 43% i 38%.

Usługi dla seniorów wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu

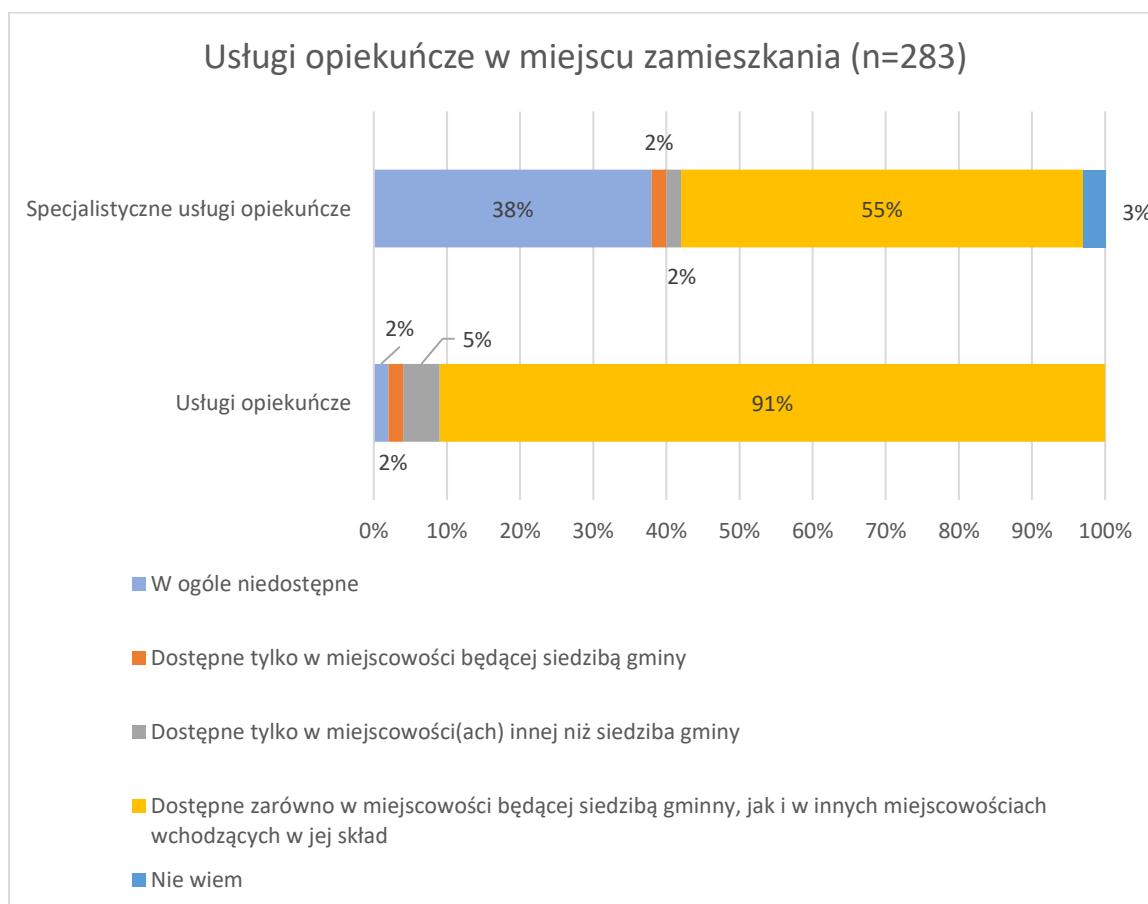
Osoby starsze powyżej 65 roku życia to bardzo szeroka kategoria społeczna. Zaliczają się do niej osoby w różnym wieku, o różnej sytuacji i potrzebach. Wiele starszych osób wymaga wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Wsparcie to może mieć różny zakres: od niewielkiej pomocy w czynnościach domowych po opiekę całodobową. W każdym przypadku zamieszkiwanie na obszarach wiejskich stanowi specyficzny kontekst takiego wsparcia. Miejsca zamieszkania seniorów korzystających z usług opiekuńczych mogą być znacznie od siebie oddalone nawet w przypadku niewielkich gmin. Podobnie, oddalenie ośrodków zdrowia czy sklepów może powodować, że seniorzy próbujący prowadzić samodzielne życie napotykać inne bariery niż seniorzy mieszkający w miastach.

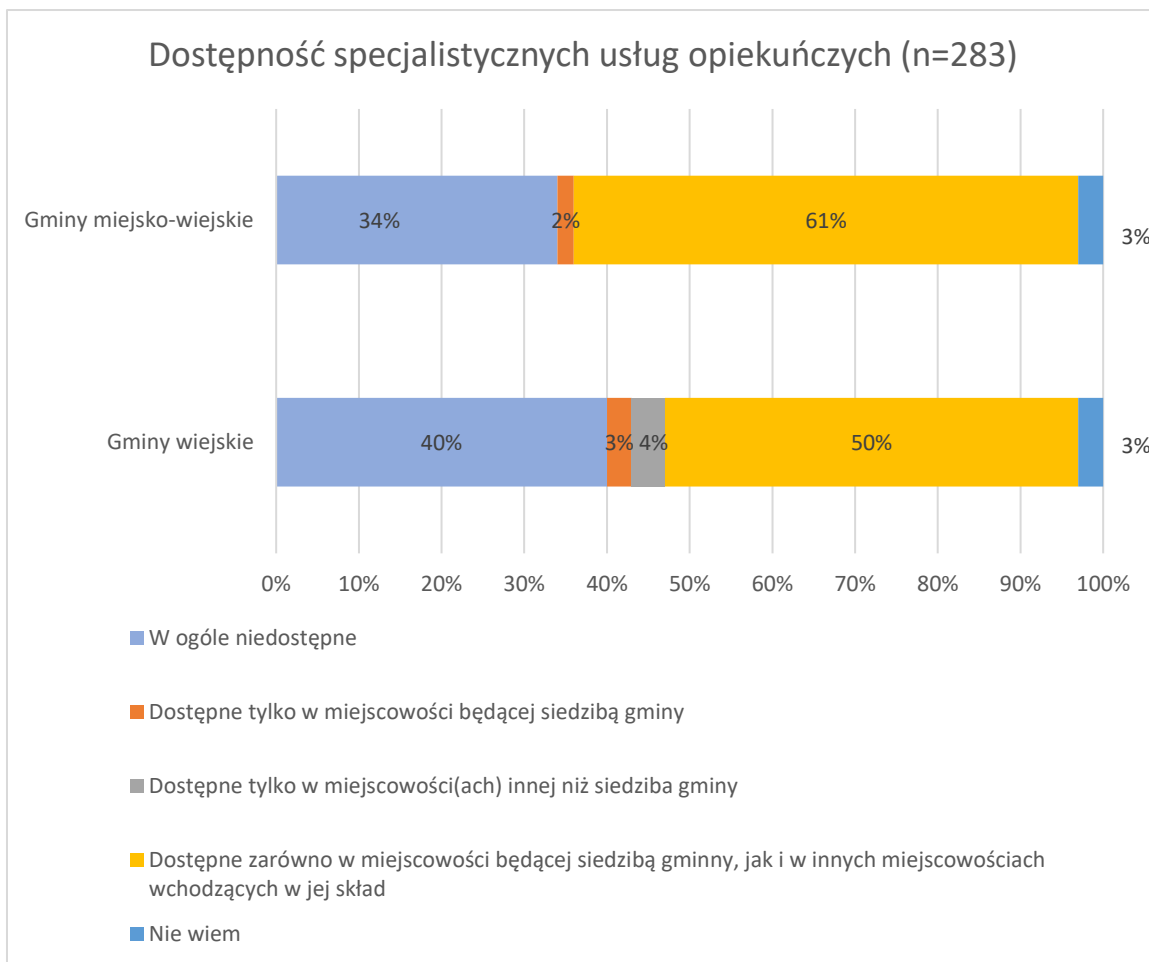
Usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania

Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania to formy wsparcia opisane w ustawie o pomocy społecznej. Zgodnie z jej zapisami organizowanie i świadczenie tych usług należy do zadań własnych gminy. Zadania te realizują Ośrodki Pomocy Społecznej i Centra Usług Społecznych. Badając dostępność usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania postanowiliśmy zatem polegać na odpowiedziach udzielonych przez pracowników tych instytucji. W przypadku pozostałych kategorii respondentów udzielono wielu odpowiedzi „nie wiem”. Problem ten dotyczył w szczególności usług specjalistycznych. Mógł on wynikać z niezajomości zapisów ustawy o pomocy społecznej i braku wiedzy o tym, jak te usługi są definiowane. Zgodnie z nimi „usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem”. Z kolei „specjalistyczne usługi opiekuńcze są to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym”.

Usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania są świadczone w niemal wszystkich badanych gminach. Zazwyczaj są one dostępne nie tylko w centrum gminy, ale także w innych miejscowościach. Gorzej przedstawia się sytuacja w zakresie specjalistycznych usług opiekuńczych. Znacznie większy jest w tym przypadku odsetek gmin, w których są one zupełnie niedostępne.

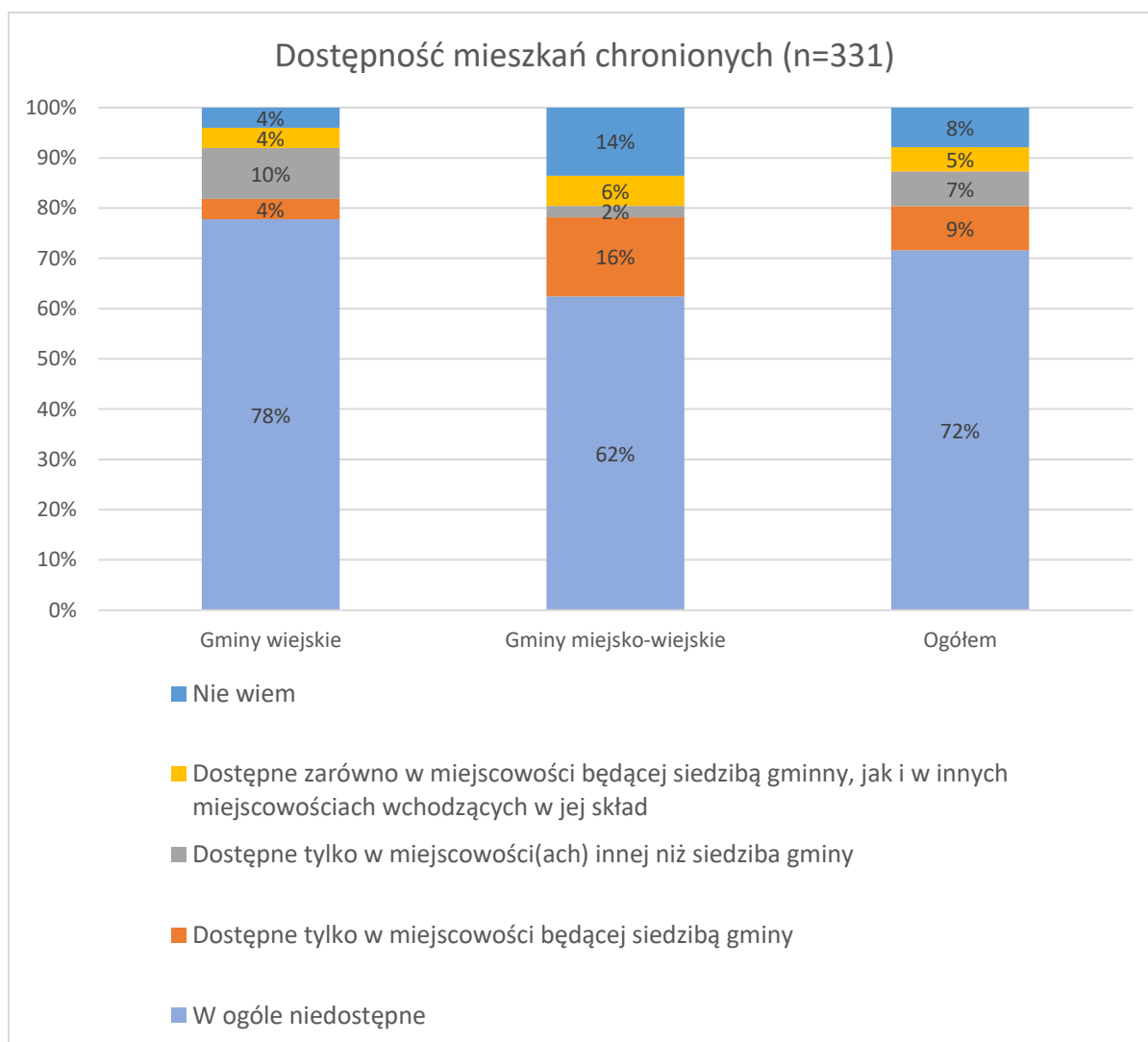
Rozpowszechnienie usług w miejscu zamieszkania powoduje, że różnice pomiędzy sytuacją w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich nie jest tak duże, jak w przypadku innych badanych zjawisk. Jednak pewne odmienności występują także tu. W przypadku gmin miejsko-wiejskich częściej mamy do czynienia z sytuacją, że usługi specjalistyczne są dostępne zarówno w stolicy gminy, jak i innych jej miejscowościach. Z kolei większy odsetek gmin wiejskich nie oferuje takich usług w ogóle.

Mieszkania chronione wspierane

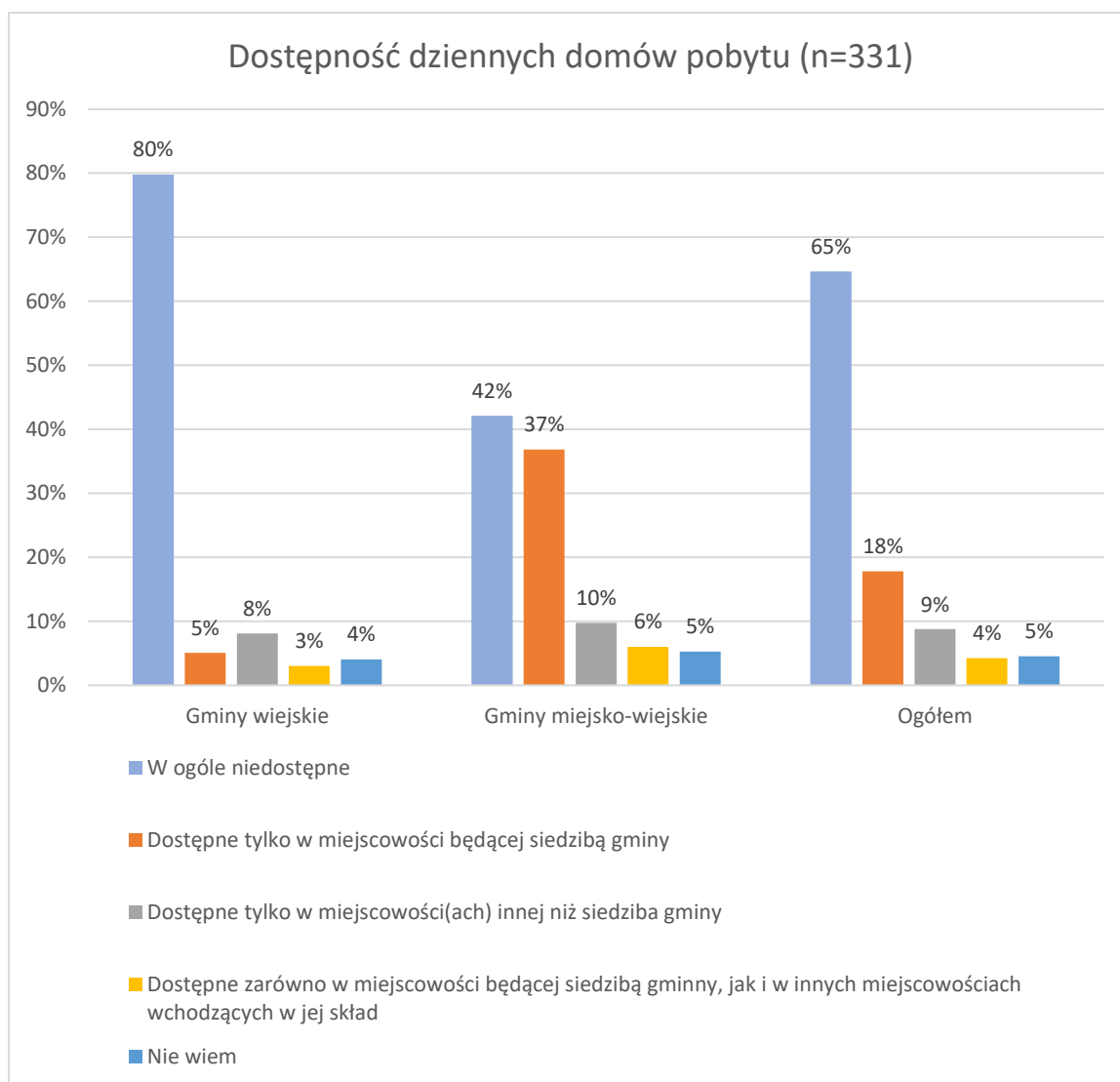
Perspektywną formą wsparcia dla seniorów wymagających pomocy w codziennym funkcjonowaniu są mieszkania chronione. Mieszkające w nich osoby starsze otrzymują wsparcie w wykonywaniu codziennych czynności i utrzymywaniu kontaktów społecznych, dzięki czemu mogą dłużej pozostać samodzielne. Ta forma wsparcia również opisana jest w ustawie o pomocy społecznej. Wyniki naszego monitoringu wskazują, że nie cieszy się ona dużą popularnością. Z pewnością warto byłoby w przyszłości bliżej przyjrzeć się barierą we wdrażaniu tej formy wsparcia na obszarach wiejskich.

Odsetek gmin, w których prowadzone są mieszkania chronione dla seniorów sięga 21% dla całej próby. Sytuacja trochę lepsza jest w gminach miejsko-wiejskich, ale w tym przypadku mieszkania chronione występują głównie w stolicy gminy, czyli mieście. W przypadku tych gmin odnotowano więcej odpowiedzi „nie wiem” niż w przypadku gmin wiejskich. Pogłębiona analiza wykazała, że odpowiedzi tych udzielały głównie osoby, które wybrały opcję „Inne” w pytaniu dotyczącym podstawowego miejsca pracy. Mimo to, nie wyłączono tej kategorii respondentów z analizy. Wynika to z tego, że mieszkania chronione mogą być prowadzone przez organizacje pozarządowe. Perspektywa osób spoza jednostek pomocy społecznej może być więc tutaj cenna.

Dzienne domy pobytu

Wiele osób starszych może samodzielnie funkcjonować we własnych gospodarstwach domowych pod warunkiem udzielenia im niezbędnego wsparcia. Dobrym wyjściem dla wielu z nich mogą być dzienne domy pobytu, w których osoby starsze otrzymują posiłki, korzystają z rehabilitacji i wsparcia w czynnościach higienicznych. Ważną funkcją takich placówek jest oczywiście również aktywizacja i tworzenie okazji do nawiązywania relacji społecznych. Dzielne domy pobytu mogą być w niektórych przypadkach alternatywą dla usług świadczonych w miejscu zamieszkania. Wsparcie dziennie może także obniżyć zapotrzebowanie na usługi placówek całodobowych. Dotychczasowe doświadczenia Fundacji Socjometr wskazują jednak, że mimo tych oczywistych zalet, dzienne domy pobytu nie są rozpowszechnione na obszarach wiejskich. Nasze hipotezy w tym zakresie zostały niestety potwierdzone przez wyniki monitoringu. W aż 80% badanych gmin wiejskich w ogóle nie funkcjonują dzienne domy pobytu. Sytuacja w tym względzie jest zgoła odmienna w gminach miejsko-wiejskich, gdzie wskaźnik ten osiągnął wartość 42%. To nadal nie jest zadowalający wynik, ale pokazuje on jednoznacznie, że sytuacja gmin, których stolica jest umiejscowiona w mieście jest o wiele lepsza. Z pewnością potrzebne jest szukanie innowacyjnych rozwiązań, które umożliwią rozwój wsparcia dziennego na obszarach wiejskich.

Gospodarstwa opiekuńcze

Pracownicy Fundacji Socjometr są zaangażowani w rozwijanie w Polsce idei gospodarstw opiekuńczych. Jest to innowacja społeczna, która ma rozwiązywać problemy w dostępie do usług opiekuńczych w małych miejscowościach. Gospodarstwa opiekuńcze dobrze wpisują się w ideę deinstytucjonalizacji usług pomocy społecznej. Ich celem jest zapewnienie usług wysokiej jakości, które jednocześnie są racjonalne ekonomicznie i dzięki temu bardziej realne do wdrożenia w gminach wiejskich o niskich dochodach własnych.

Gospodarstwa opiekuńcze można zdefiniować jako świadczoną w gospodarstwie rolnym usługę w zakresie opieki dziennej i/lub integracji społecznej na rzecz osób i rodzin w celu poprawienia ich funkcjonowania. Gospodarstwa rolne dają możliwość tworzenia atrakcyjnego programu zajęć wykorzystującego kontakt z naturą i typowe dla rolnictwa aktywności. Tego typu aktywności zbiorczo określamy mianem agroturystyki lub terapii rolniczych. Pilotáže przeprowadzone w województwach kujawsko-pomorskim oraz lubuskim wskazują, że tego typu działania bardzo dobrze sprawdzają się w praktyce. Ich dodatkowym atutem jest wykorzystanie już istniejących zasobów w postaci gospodarstw rolnych. Dzięki temu możliwe jest obniżanie kosztów usług opiekuńczych. Gospodarstwa opiekuńcze mogą powstawać w miejscach, w których tworzenie standardowych dziennych domów pobytu jest niemożliwe. Mogą one także zastępować klasyczne usługi opiekuńcze w miejscu

zamieszkania. Uzyskiwane w gospodarstwach opiekuńczych efekty w zakresie terapii, usamodzielniania i aktywizacji wskazują wreszcie, że można polecić je wszystkim gminom, które są w stanie nawiązać współpracę w zakresie ich prowadzenia z rolnikami i/lub organizacjami pozarządowymi.

Liczba objętych monitoringiem gmin, w których działają gospodarstwa opiekuńcze.

Obecnie gospodarstwa opiekuńcze nie są rozpowszechnioną formą świadczenia usług dla seniorów. Monitoring wykazał, że działają one obecnie tylko w sześciu spośród badanych gmin, które są położone w czterech województwach: lubuskim, kujawsko-pomorskim, podkarpackim oraz warmińsko-mazurskim. W pierwszym trzech z tych regionów w bliższej lub dalszej (podkarpackie) przeszłości realizowano pilotażowe programy w zakresie rozwoju tej formy wsparcia. Konieczna niewątpliwie jest jej szersza promocja oraz działania szkoleniowe jej dotyczące. Idea gospodarstw była dotychczas rozwijana głównie przez jednostki doradztwa rolniczego. Doprowadziły one do rozpropagowania tej idei wśród rolników i przygotowania kadry doradców gotowych do wspierania ich we wprowadzaniu usług społecznych do gospodarstw rolnych. Ta usługa dla seniorów jest jednak słabo rozpoznawalna wśród przedstawicieli jednostek pomocy społecznej oraz organizacji pozarządowych. Potwierdza to fakt, że aż 60 respondentów w opisywanym tu badaniu stwierdziło, że nie wie czy na terenie ich gminy działa gospodarstwo opiekuńcze. Konieczne jest nawiązanie szerszej współpracy z jednostkami pomocy społecznej oraz transfer wiedzy na temat gospodarstw społecznych. Może to być to wartościowym wsparciem dla procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych.

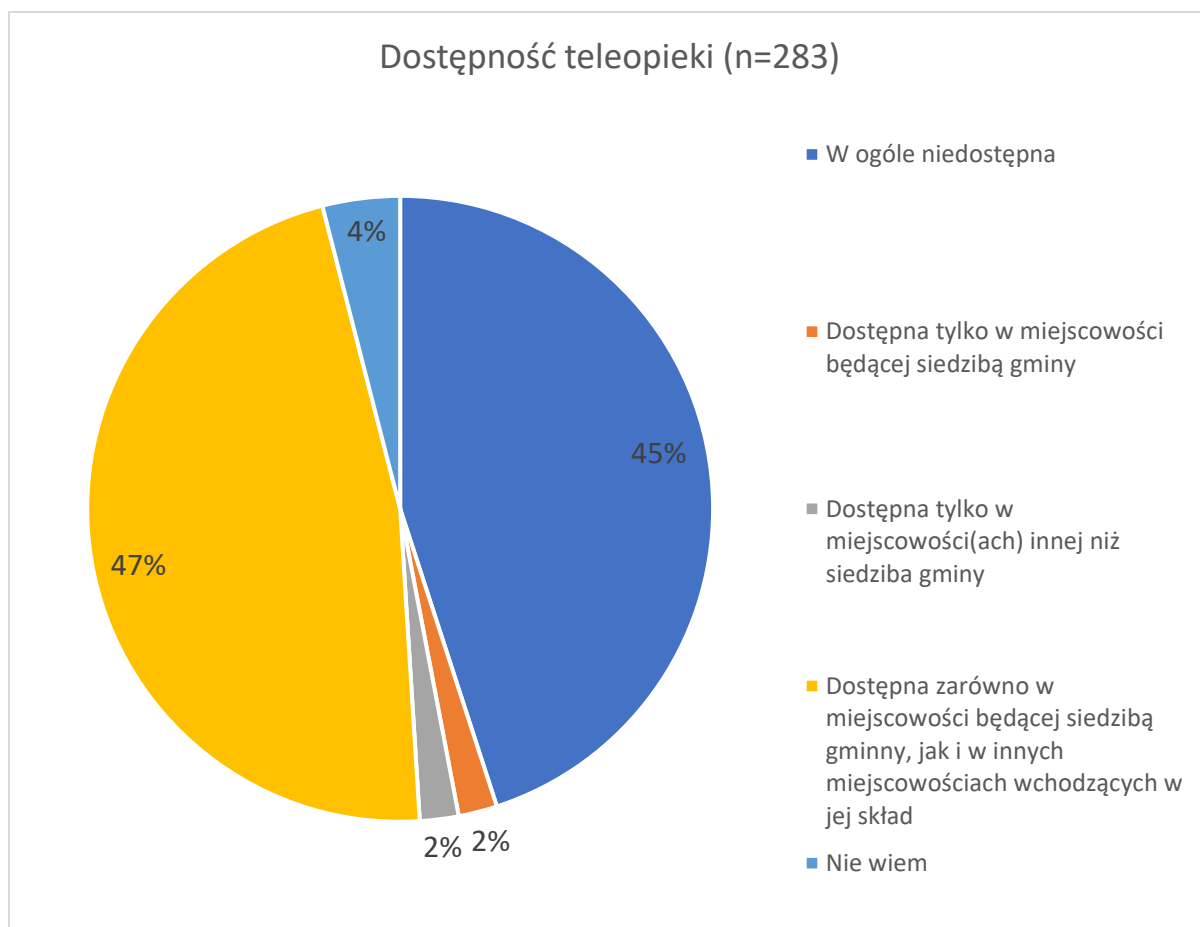
Teleopieka

Teleopieka to zbiorcze określenie wielu różnych usług, które mogą być świadczone w formie zdalnej. Na najbardziej podstawowym poziomie, teleopieka to system, który pozwala na szybkie wezwanie pomocy w sytuacji kryzysowej. Urządzenie takie może działać jak przycisk bezpieczeństwa, z którego osoba starsza może szybko skorzystać w sytuacji zagrożenia. Bardziej rozwinięte systemy teleopieki mogą monitorować różne parametry życiowe objętych nimi osób i przesyłają dane do analizujących je komputerów. Takie rozwiązanie pozwala nie tylko na przywołanie pomocy w sytuacji zagrożenia, ale także podejmowanie działań profilaktycznych.

Wydaje się, że teleopieka jest idealnym rozwiązaniem dla obszarów wiejskich, które zazwyczaj charakteryzują się niewielką gęstością zaludnienia i trudnościami w dostępie do usług lekarzy specjalistów. Nasz monitoring wskazuje, że teleopieka upowszechnia się w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich. Któraś z opisanych powyżej jej form była świadczona w 51% spośród badanych gmin. Sama natura tego typu systemów zdalnej opieki powodowała, że usługa nie ograniczała się jedynie do centrum gmin, ale była także dostępna w innych miejscowościach wchodzących w jej skład. To z pewnością duża przewaga rozwiązań zdalnych nad usługami świadczonymi w formie stacjonarnej.

Nasze analizy wskazują, że teleopieka jest nieco częściej stosowana w gminach miejsko-wiejskich. Taka usługa występuje w 59% z nich oraz w 49% gmin wiejskich. Różnica jest więc dostrzegalna, ale nie jest ona aż tak duża jak w przypadku wielu innych badanych w naszym monitoringu usług.

Należy wskazać, że analizę dostępności teleopieki oparto jedynie na danych pochodzących z ankiet wypełnianych przez przedstawicieli OPS-ów i CUS-ów. Pozwoliło to wyeliminować wpływ odpowiedzi „nie wiem”, które ponadprzeciętnie często pojawiały się w ankietach wypełnianych przez przedstawicieli innych podmiotów.

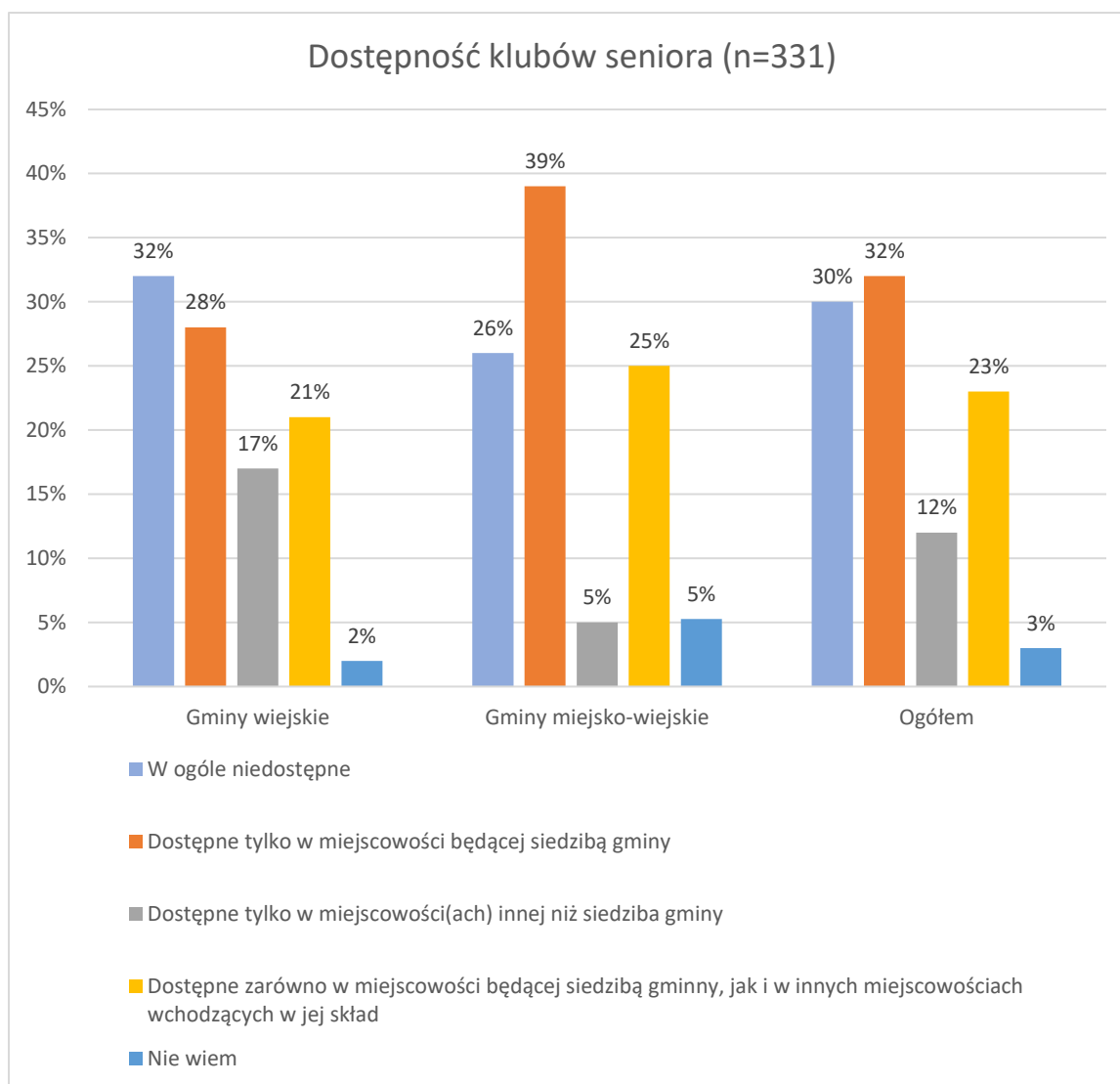

Usługi aktywizacyjne i integrujące

Klub seniora

Kluby seniora przypominają nieco domy pobytu, ponieważ skupiają się na zapewnianiu osobom starszym aktywności poza domem. Te formy wsparcia różnią się jednak zakresem. Kluby seniora skupiają się na zapewnianiu kontaktów z otoczeniem, aktywizacji i integracji. W dziennych domach pobytu bardziej widoczny jest komponent opiekuńczy, czyli udzielanie wsparcia osobom potrzebującym pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Można zatem stwierdzić, że obie te formy wsparcia są potrzebne i pożyteczne, ale ich obiorcami powinny być nieco inne grupy seniorów.

W poprzednim rozdziale raportu wykazaliśmy, że w zdecydowanej większości gmin wiejskich domy dziennego pobytu nie funkcjonują w ogóle. Nieco lepiej jest w gminach miejsko-wiejskich, ale sytuacja także tutaj jest daleka od ideału. Rozpowszechnienie klubów seniora przedstawia się na tym tle zdecydowanie lepiej, przy czym ta pozytywna różnica jest widoczna w obu analizowanych typach gmin.

Dzienny dom seniora nie występował w ogóle w 80% monitorowanych gmin wiejskich, podczas gdy kluby seniora są niedostępne jedynie w 32% z nich. Analogiczne wskaźniki kształtują się na poziomie 42% i 26% dla gmin wiejsko-miejskich. W ich przypadku widoczne jest, że kluby seniora są wyraźnie lepiej dostępne w centrach gmin, co kolejny raz wskazuje na przewagę obszarów miejskich nad wiejskimi, jeśli chodzi o ofertę usług dla seniorów. Z drugiej strony uwagę zwraca fakt, że w przypadku gmin wiejskich jest stosunkowo duży odsetek przypadków (łącznie 38%), w których kluby seniora funkcjonują poza wsią będącą stolicą gminy. Porównując jednak dostępność dziennych domów pobytu i klubów seniora, widać zatem, że ta druga forma wsparcia jest łatwiejsza do zaimplementowania na obszarach wiejskich. Z pewnością warto byłoby przyjrzeć się temu problemowi w bardziej dokładnych badaniach.

Usługi integracyjne stacjonarne i wyjazdowe

Dotychczas omawiane usługi dla seniorów dotyczyły wsparcia, które świadczone jest na co dzień. W przypadku obszarów wiejskich duże znaczenie mają jednak również wszelkiego rodzaju imprezy okolicznościowe. Mogą one odbywać się cyklicznie, czy z pewną regularnością, ale siłą rzeczy są to wydarzenia w pewien sposób wyjątkowe. W miastach znaczenie tego rodzaju imprez jest inne, ponieważ zazwyczaj dostępna jest tam bogatsza oferta kulturalna czy infrastruktura w postaci parków, kawiarni czy restauracji, która umożliwia spędzanie czasu razem z innymi ludźmi. Z tego względu interesowało nas, jak bardzo na wsiach rozpowszechnione są okazjonalne imprezy angażujące

seniorów oraz jak często organizowane są przedsięwzięcia wyjazdowe takie, jak wycieczki czy odwiedziny w instytucjach kulturalnych poza miejscem zamieszkania.

Wyniki monitoringu wskazują, że usługi integracyjne w postaci imprez stacjonarnych lub wyjazdowych są bardzo rozpowszechnione na obszarach wiejskich. Imprezy stacjonarne nie odbywają się jedynie w 10% gmin wiejskich i 5% gmin miejsko-wiejskich. W większości przypadków są one dostępne zarówno w centrum gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w ich skład.

Różnica między gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi bardziej widoczna jest jeśli chodzi o imprezy wyjazdowe. Nie są one w ogóle organizowane w 20% spośród monitorowanych gmin wiejskich. Ten sam wskaźnik dla gmin, które obejmują obszary miejskie wynosi 9%. Należy tutaj jednak zwrócić uwagę także na większy odsetek odpowiedzi „nie wiem” w przypadku tych ostatnich.

Dostępność usług integracyjnych (n=331)		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Usługi integracyjne stacjonarne (np. okazjonalne imprezy, warsztaty)	Gminy wiejskie	10%	14%	6%	66%	5%
	Gminy miejsko-wiejskie	5%	14%	2%	69%	10%
Usługi integracyjne wyjazdowe (np. wyjścia do teatru, wycieczki)	Gminy wiejskie	20%	12%	6%	57%	6%
	Gminy miejsko-wiejskie	9%	20%	3%	56%	13%

Co ciekawe, bardziej pogłębiona analiza nie wykazała wyraźnego związku pomiędzy dostępnością imprez wyjazdowych, a oddaleniem danej gminy od najbliższego miasta powiatowego lub wojewódzkiego. Wskazuje to, że istnieją jakieś inne bariery niż sama odległość od większych ośrodków miejskich, które powodują, że tego typu wyjazdowe imprezy dla seniorów nie są organizowane.

Podmioty świadczące usługi

W poprzednich dwóch rozdziałach omówiono usługi dla seniorów związane z opieką oraz skupiające się na aktywizacji i integracji. Tego typu usługi mogą być realizowane przez instytucje publiczne, ale mogą być również świadczone przez różne inne organizacje. Z naszej perspektywy szczególnie interesująca jest w tym zakresie aktywność organizacji III sektora i jego udział w deinstytucjonalizacji usług społecznych na obszarach wiejskich. Na podstawie naszej ankiety trudno jednoznacznie określić jak wiele spośród poszczególnych typów usług podlega deinstytucjonalizacji w badanych gminach. Ta niedogodność wynika z dążenia do tego, by nie komplikować nadmiernie ankiety i nie zniechęcać tym samym respondentów do jej wypełniania. Zamiast szczegółowych pytań dotyczących

poszczególnych usług dla seniorów zadano więc jedno pytanie wielokrotnego wyboru, w którym respondenci mogli wskazać różne organizacje aktywne na tym polu.

Podmioty świadczące usługi dla seniorów (n=331)	
Jednostki pomocy społecznej	311
Podmioty podległe samorządowi inne niż jednostki pomocy społecznej (np. ośrodek kultury)	200
Organizacje pozarządowe mające siedzibę na obszarze gminy	169
Grupy nieformalne	115
Organizacje kościelne	101
Organizacje pozarządowe mające siedzibę poza obszarem gminy	73
Podmioty ekonomii społecznej inne niż NGO (np. spółdzielnie socjalne)	28

Niemal wszyscy respondenci wskazywali, że w ich gminach za świadczenie usług opiekuńczych lub aktywizująco-integracyjnych dla seniorów są odpowiedzialne jednostki pomocy społecznej. Nie może to dziwić w kontekście tego, że w ankiecie pytaliśmy między innymi o formy wsparcia, które są opisywane w ustawie o pomocy społecznej. Bardzo aktywne w działaniach na rzecz seniorów są również inne instytucje podległe lokalnym samorządom.

Wyniki monitoringu wskazują, że wśród gmin wiejskich i miejsko-wiejskich dość często zdarzają się takie, na terenie których na rzecz seniorów nie działają żadne inne organizacje niż jednostki pomocy społecznej (49 takich wskazań na 331 odpowiedzi). W kolejnych 37 przypadkach respondenci wskazali, że usługi są świadczone oprócz jednostek pomocy społecznej tylko przez inne podmioty podległe samorządom. Oznacza to, że w ponad ¼ spośród badanych gmin potencjał do deinstytucjonalizacji usług jest bardzo niski. Z drugiej strony, 169 respondentów wskazało, że na ich terenie usługi dla seniorów świadczone są przez lokalne organizacje pozarządowe. Ta lokalność ma tutaj znaczenie, ponieważ rzadziej zdarza się, że wsparcie dla seniorów oferowane jest przez NGO-sy mające swoją siedzibę poza terenem gminy. Dość aktywne w działaniach na rzecz seniorów są organizacje kościelne, ale jest to aktywność zaskakująco niewielka, jeśli umieścimy ją w kontekście raportowanego wcześniej ich rozpowszechnienia na obszarach wiejskich.

Dane zebrane w czasie monitoringu wskazują, że jest jeszcze dużo do zrobienia w zakresie deinstytucjonalizacji usług dla seniorów. Przede wszystkim potrzebne jest wzmożone wsparcie dla gmin, gdzie jedynymi podmiotami działającymi na rzecz seniorów są jednostki samorządowe. Po drugie, widoczna jest potrzeba wspierania niewielkich, gminnych organizacji pozarządowych, ponieważ to one najczęściej uzupełniają ofertę usług dostępną w instytucjach publicznych.

Placówki świadczące wsparcie całodobowe

Osobom, które ze względu na wiek lub chorobę nie mogą funkcjonować samodzielnie możliwe jest udzielanie wsparcia w placówkach całodobowych. Zapewniają one nie tylko usługi opiekuńcze, ale także bytowe, co oznacza, że stają się one miejscem zamieszkania osób korzystających z ich usług. W ustawie o pomocy społecznej wyróżnione są trzy podstawowe rodzaje placówek całodobowych świadczących usługi dla osób niesamodzielnych ze względu na wiek lub chorobę. Są to:

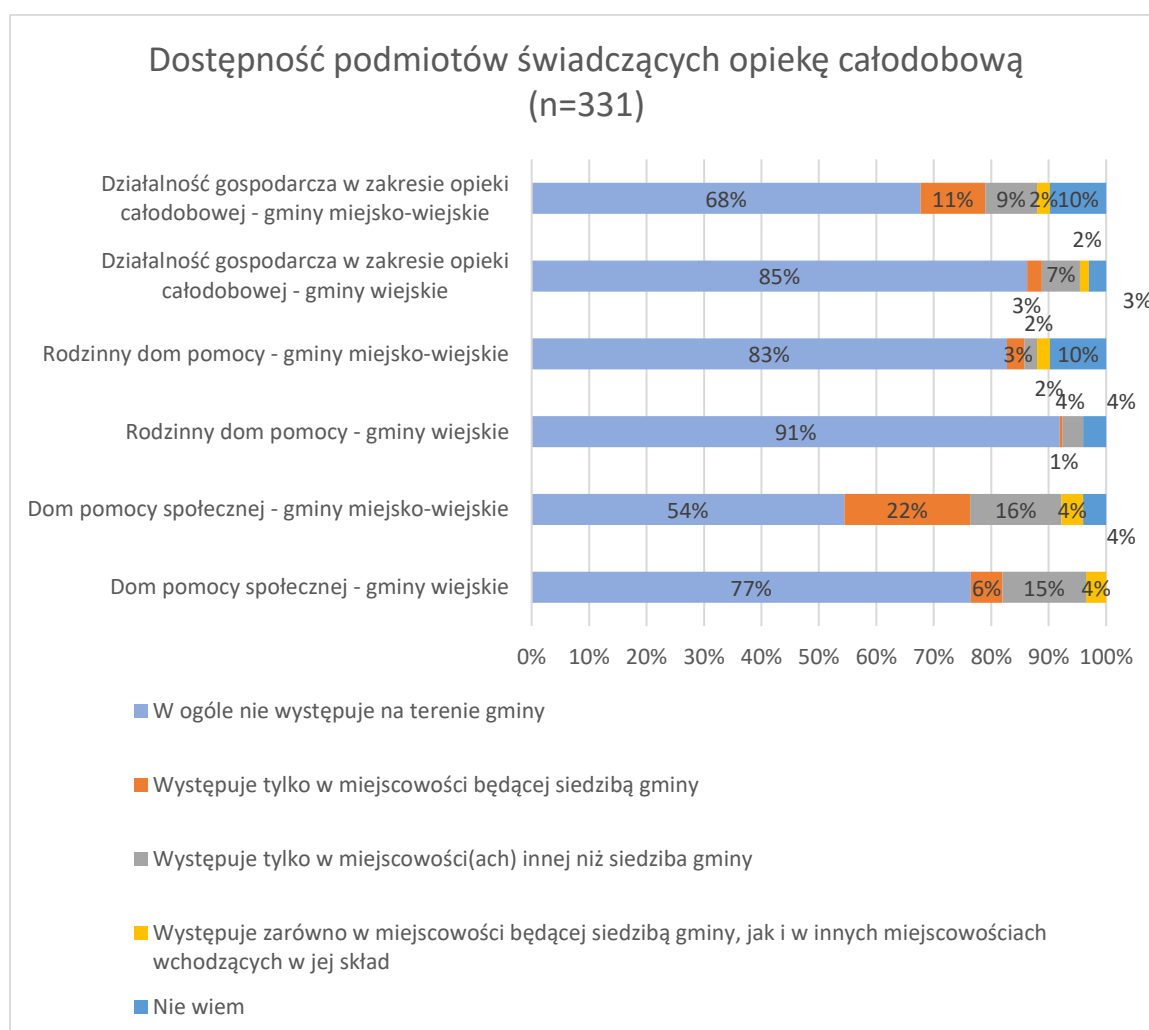
1. Domy pomocy społecznej
2. Rodzinne domy pomocy
3. Placówki prowadzące działalność gospodarczą w zakresie opieki całodobowej.

Jak sama nazwa wskazuje, ostatni z wymienionych rodzajów to domy opieki prowadzone przez podmioty prywatne. Umieszczenie osoby w takim domu nie wymaga skierowania z pomocy społecznej. Jest to po prostu przedmiot umowy dokonywanej na wolnym rynku.

Domy pomocy społecznej i rodzinne domy pomocy działają w inny sposób. Te pierwsze, mogą być one prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządowe, w tym organizacje kościelne. Osoba umieszczana w domu pomocy społecznej musi być skierowanej przez organ właściwej dla niej gminy. Pobyt w DPS może być finansowany ze środków tej gminy, gdy nie może on zostać opłacony przez samego mieszkańca lub członków jego rodziny.

Rodzinny dom pomocy jest niewielką placówką o zasięgu lokalnym. Może być ona prowadzona przez osobę fizyczną lub organizację pozarządową na podstawie umowy z lokalnym samorządem. W rodzinnym domu pomocy społecznej może przebywać od 3 do 8 osób, które są kierowane przez ośrodek pomocy społecznej. Lokalny samorząd może pokrywać koszty pobytu w tego typu placówce.

Samorządy lokalne nie mają obowiązku prowadzenia placówek całodobowych. Należy oczekiwać, że niezbędne potrzebującym seniorom wsparcie będzie w miarę możliwości zapewniane w formie usług dziennych. Takie oczekiwanie można uzasadniać ekonomicznie, jak i z punktu widzenia jakości życia osób wymagających wsparcia. Ograniczenie się do wsparcia dziennego nie zawsze jest jednak możliwe. W sytuacji, gdy niemożliwe jest uniknięcie umieszczenia danej osoby w placówce całodobowej wskazane jest by znajdowała się ona w ośrodku możliwie najbliżej miejsca zamieszkania. W przypadku obszarów wiejskich jest to jednak założenie trudne do spełnienia.

Placówki świadczące opiekę całodobową są prawdziwą rzadkością na obszarach wiejskich. Domy pomocy społecznej działają tylko w 25% gmin wiejskich. DPS-y częściej występują w gminach miejsko-wiejskich, ale i tak dotyczy to mniej niż połowy analizowanych społeczności lokalnych (42%). Jeszcze większą rzadkością są placówki zapewniające całodobową opiekę w ramach działalności gospodarczej. Monitoring jasno wskazuje, że rynek tego typu usług rozwija się bardzo powoli na obszarach wiejskich. Może to świadczyć o niewielkim popycie na nie, na co wpływ ma prawdopodobnie wysoki koszt takich usług.

W monitorowanych gminach praktycznie nie występują rodzinne domy pomocy. Mogłoby się wydawać, że tego typu placówki doskonale pasują do specyfiki obszarów wiejskich i mogłyby zaspokajać potrzeby niewielkich gmin w zakresie opieki całodobowej. Z punktu widzenia przebywających w nich osób korzystne mogłoby być pozostanie w lokalnej społeczności, w pobliżu swojego dawnego miejsca zamieszkania. Spośród 331 badanych gmin, istnienie rodzinnych domów pomocy zaraportowano jedynie w 18 przypadkach. W przyszłości warto byłoby z pewnością przyjrzeć się powodom tak niewielkiej popularności tego rodzaju placówek. Należy też stawiać dalsze pytania o sposób zaspokajania potrzeb wiejskich społeczności w zakresie opieki całodobowej. Jest to zagadnienie istotne nie tylko z perspektywy osób w wieku senioralnym, ale także ich rodzin. Brak odpowiedniego wsparcia dla nich może mieć wpływ na aktywność zawodową czy decyzje związane z opuszczaniem obszarów wiejskich.

Dostępność usług zdrowotnych

Opracowania dotyczące seniorów prawie zawsze podejmują tematykę dostępności usług zdrowotnych. W niektórych przypadkach usługi te traktowane są jako podstawowa potrzeba osób starszych. W naszym monitoringu chcieliśmy spojrzeć na zagadnienie usług społecznych szerzej i zwróciliśmy uwagę na większy zestaw czynników, które mogą wpływać na jakość życia osób w wieku senioralnym. Brak skupienia się wyłącznie na usługach zdrowotnych nie oznacza oczywiście, że całkowicie pominęliśmy to zagadnienie. Interesującym uzupełnieniem wcześniej omówionych danych są nasze ustalenia dotyczące rozpowszechnienia różnych usług zdrowotnych w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich.

Dobłą wiadomością wynikającą z monitoringu usług zdrowotnych jest to, że jedynie w bardzo nielicznych gminach wiejskich podstawowa opieka zdrowotna w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia jest zupełnie niedostępna. W połowie przypadków, zarówno w gminach wiejskich jak i miejsko-wiejskich, takie porady lekarskie świadczone są zarówno w centrach gmin, jak w innych miejscowościach. Mniej rozpowszechnione są usługi podstawowej opieki zdrowotnej świadczone komercyjnie. Są one w ogóle niedostępne w aż 40% gmin wiejskich.

Dostępność podstawowej opieki zdrowotnej (n=331)						
		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Podstawowa opieka zdrowotna w ramach NFZ	Gminy wiejskie	1%	44%	5%	50%	0
	Gminy miejsko-wiejskie	1%	48%	1%	50%	0
Odpłatne usługi w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej	Gminy wiejskie	40%	19%	2%	24%	15%
	Gminy miejsko-wiejskie	14%	44%	1%	24%	17%

Podstawowa opieka zdrowotna jest na obszarach wiejskich stosunkowo dobrze dostępna jedynie w dni robocze. W bardzo niewielu gminach wiejskich porady z tego zakresu świadczone są w dni wolne od pracy. W widocznie lepszej sytuacji są mieszkańcy gmin miejsko-wiejskich, gdzie punkty nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej spotykane są znacznie częściej. Nawet tu są one jednak niedostępne w aż 55% badanych miejsc.

Dostępność nocnej opieki zdrowotnej (n=331)						
		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Punkt nocnej i świątecznej opieki zdrowotnej	Gminy wiejskie	80%	7%	3%	1%	9%
	Gminy miejsko-wiejskie	55%	55%	55%	55%	55%

Nie jest zaskoczeniem, że na obszarach wiejskich utrudniony jest dostęp do lekarzy specjalistów. W aż 44% gmin wiejskich w ramach kontaktu z NFZ nie dyżuruje żaden taki lekarz. Sytuacja jest zdecydowanie lepsza w gminach miejsko-wiejskich, gdzie wartość tego wskaźnika wynosi tylko 18%. Nadal jest to jednak niepokojąco wysoki wynik, wskazujący, że dostęp do lekarzy specjalistów bywa trudny nie tylko na wsi, ale także w stosunkowo wielu małych miastach.

Warto podkreślić, że zapotrzebowanie na lekarzy specjalistów nie zawsze jest na obszarach wiejskich zaspokajane przez usługi komercyjne. W aż 48% gmin wiejskich nie było żadnego prywatnego gabinetu takiego lekarza. Trzeba tu zaznaczyć, że pytanie dotyczyło szerokiego zestawu usług medycznych, które

mogą być świadczone przez różnych lekarzy specjalistów. Możliwe, że analizując dostępność do porad z konkretnych specjalizacji wyniki byłyby jeszcze bardziej niepokojące. Uzyskane przez nas wyniki, nie tylko te dotyczące dostępności lekarzy specjalistów wskazują, że komercjalizacja usług medycznych nie rozwiązuje problemu ich dostępności na obszarach wiejskich.

Dostępność porad lekarzy specjalistów (n=331)		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Porady co najmniej jednego lekarza specjalisty w ramach NFZ (np. ginekolog, kardiolog)	Gminy wiejskie	44%	28%	4%	17%	8%
	Gminy miejsko-wiejskie	18%	62%	2%	16%	2%
Odpłatne porady co najmniej jednego lekarza specjalisty	Gminy wiejskie	48%	17%	3%	17%	15%
	Gminy miejsko-wiejskie	21%	50%	1%	11%	18%

Przeprowadzony monitoring wskazuje, że usługi pielęgniarskie w gabinetach zabiegowych świadczone są głównie przez placówki posiadające kontrakty z Narodowym Funduszem Zdrowia. Dostępność takich usług kształtuje się na dość wysokim poziomie. Gabinety zabiegowe nie funkcjonowały w 16% gmin wiejskich i 5% gmin miejsko-wiejskich objętych badaniem. Monitoring wskazuje, że tego typu usługi stosunkowo rzadko świadczone są w formie odpłatnej. W ponad połowie gmin wiejskich i ¼ gmin miejsko-wiejskich w ogóle nie ma prywatnych gabinetów zabiegowych.

Dostępność gabinetów zabiegowych (n=331)		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Gabinet zabiegowy działający w ramach kontraktu z NFZ	Gminy wiejskie	16%	40%	3%	32%	10%
	Gminy miejsko-wiejskie	5%	64%	1%	23%	8%

Gabinet zabiegowy świadczący usługi odpłatne	Gminy wiejskie	54%	13%	2%	11%	22%
	Gminy miejsko-wiejskie	26%	40%	0%	8%	26%

Wiele z działających na wsiach gabinetów zabiegowych pełni zapewne jednocześnie funkcje punktów pobrania materiału do badań laboratoryjnych. Rozkład odpowiedzi w pytaniach o oba te rodzaje usług jest podobny. Punkty pobrania materiału do badań występują zazwyczaj tylko w centrach gmin miejsko-wiejskich. Zaskakującą informacją jest to, że w gminach wiejskich mamy częściej do czynienia z sytuacją, że są one dostępne także poza miejscowością będącą siedzibą urzędu gminy.

Dostępność punktów pobrania materiału do badań (n=331)						
		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Punkt pobrania materiału do badań laboratoryjnych	Gminy wiejskie	12%	48%	4%	31%	5%
	Gminy miejsko-wiejskie	2%	74%	2%	19%	3%

Podobnie jak dostępność gabinetów zabiegowych przedstawia się sytuacja w zakresie opieki pielęgniarstwa w miejscu zamieszkania. Jest ona bardziej rozpowszechniona w ramach usług finansowanych przez Narodowy Fundusz Zdrowia niż w ramach działalności komercyjnej. Co ciekawe, pielęgniarstwo w domu jest nawet bardziej dostępne niż usługi świadczone przez gabinety zabiegowe. To kolejny dość zaskakujący wynik uzyskany dzięki przeprowadzonemu monitoringowi.

Dostępność opieki pielęgniarstwa (n=331)						
		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Opieka pielęgniarstwa w miejscu zamieszkania w ramach NFZ	Gminy wiejskie	6%	31%	2%	51%	11%
	Gminy miejsko-wiejskie	3%	37%	1%	52%	8%
Odpłatna opieka	Gminy wiejskie	45%	6%	1%	19%	29%

pielęgniarska w miejscu zamieszkania	Gminy miejsko-wiejskie	20%	14%	1%	28%	37%
---	------------------------	-----	-----	----	-----	-----

W stosunkowo wielu gminach wiejskich nie działa żaden gabinet stomatologiczny, ani w ramach kontraktu z NFZ ani prywatnie. To może zaskakiwać, ponieważ zapotrzebowanie na porady dentystyczne powinno być wysokie i nieograniczone kryteriami wiekowymi czy geograficznymi. Dane z monitoringu sugerują jednak, że w wielu małych miejscowościach nie ma wystarczającego popytu, który skłoniłby stomatologów do otwierania swoich praktyk.

Dostępność opieki stomatologicznej (n=331)						
		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Stomatolog świadczący porady w ramach NFZ	Gminy wiejskie	23%	46%	4%	19%	9%
	Gminy miejsko-wiejskie	14%	65%	3%	13%	6%
Prywatny gabinet stomatologiczny	Gminy wiejskie	36%	29%	7%	18%	11%
	Gminy miejsko-wiejskie	8%	66%	2%	15%	9%

Projekty realizowane dotychczas przez Fundację Socjometr, wskazują, że wśród osób starszych rośnie świadomość znaczenia fizjoterapii. Coraz częściej jest ona traktowana nie tylko jako sposób powrotu do formy po wypadku czy chorobie, ale także jako wartościowe działanie profilaktyczne. Monitoring wskazuje jednak, że tego typu usługi są niedostępne w miejscu zamieszkania dla wielu osób w mniejszych miejscowościach. W prawie połowie gmin wiejskich (46%) nie można skorzystać z usług fizjoterapeuty w ramach kontraktu z NFZ. Sytuacja w zakresie usług prywatnych nie przedstawia się tutaj o wiele lepiej. W stosunkowo najkorzystniejszej sytuacji są mieszkańcy miast stanowiących siedzibę gmin miejsko-wiejskich. Odpłatna fizjoterapia niedostępna jest jedynie w 14% z nich. Wskaźnik dla terapii w ramach kontraktu z NFZ jest w tym przypadku podobny i wynosi 17%.

Dostępność fizjoterapii (n-331)		W ogóle niedostępne na terenie gminy	Dostępne tylko w miejscowości będącej siedzibą urzędu gminy	Dostępne tylko w miejscowości(ach) innej niż siedziba gminy	Dostępne zarówno w miejscowości będącej siedzibą gminy, jak i w innych miejscowościach wchodzących w jej skład	Nie wiem
Gabinet fizjoterapeuta świadczący usługi w ramach NFZ	Gminy wiejskie	46%	24%	4%	12%	14%
	Gminy miejsko-wiejskie	15%	62%	2%	9%	11%
Gabinet fizjoterapii świadczący usługi odpłatnie	Gminy wiejskie	42%	22%	5%	14%	17%
	Gminy miejsko-wiejskie	12%	54%	2%	18%	14%

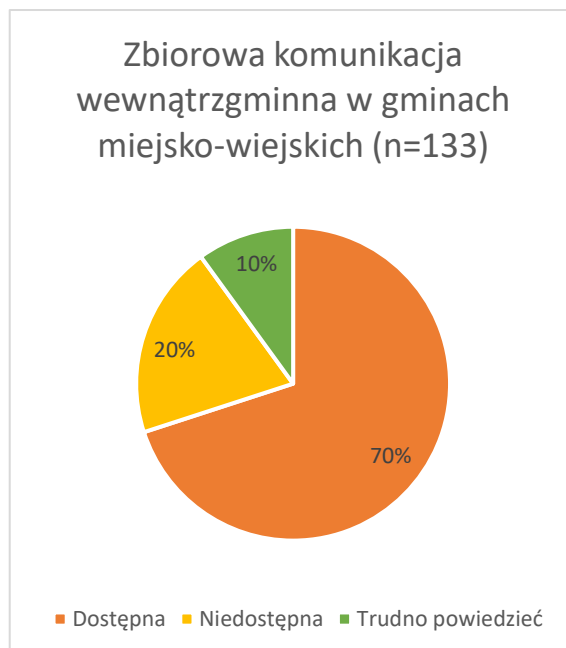
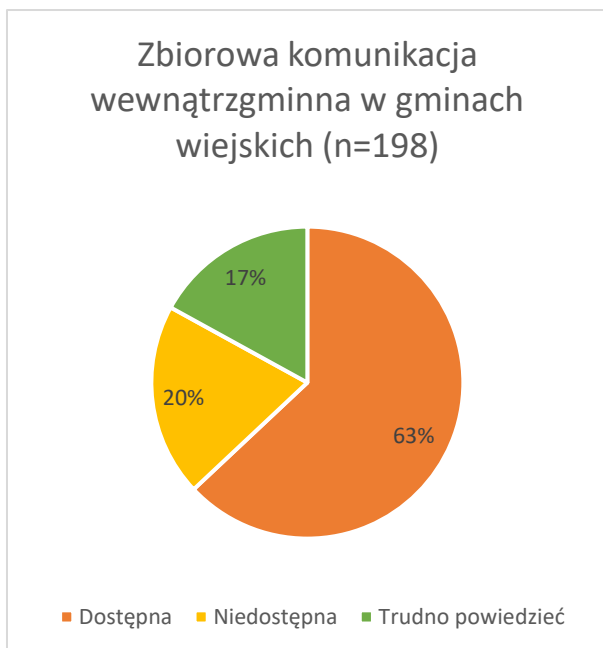
Komunikacja zbiorowa

Komunikacja wewnątrzgminna

Dotychczas omówione dane wskazują, że usługi potrzebne seniorom są w wielu przypadkach lepiej dostępne w miejscowościach stanowiących centra gmin. To może oznaczać, że są one w praktyce trudno osiągalne dla osób zamieszkujących inne części gmin wiejskich i miesko-wiejskich. Kluczowe znaczenie dla ich mieszkańców ma zatem komunikacja wewnątrzgminna. Jej brak powoduje, że występują bardzo duże nierówności pomiędzy seniorami mieszkającymi w różnych miejscowościach w tej samej gminie.

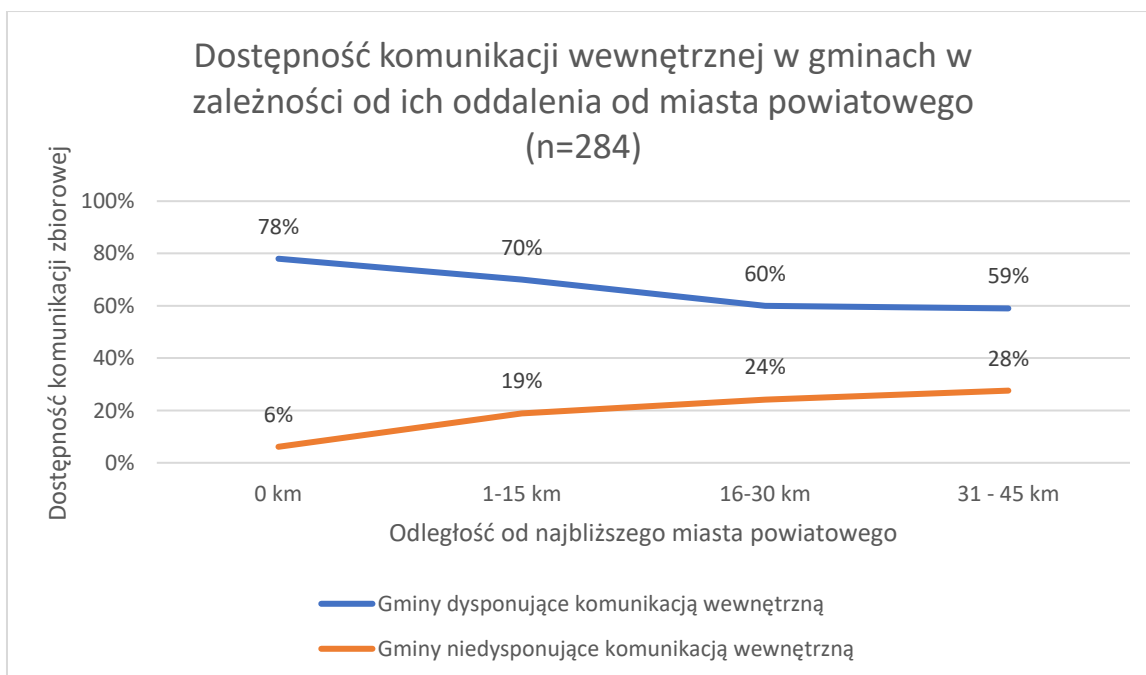
Pozytywnym wnioskiem płynącym z monitoringu jest to, że większość badanych społeczności lokalnych dysponuje jakąś formą komunikacji zbiorowej pomiędzy miejscowością będącą siedzibą gminy, a innymi miejscowościami wchodzącymi w jej skład. Nie zaobserwowano w tym względzie dużych różnic pomiędzy gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi. Nadal jednak należy pamiętać, że 1/3 gmin, niezależnie od ich typu była pozbawiona wewnętrznej komunikacji zbiorowej.

Powyższe wykresy wskazują, że stosunkowo duża liczba respondentów nie była w stanie jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie o funkcjonowanie komunikacji zbiorowej wewnątrz ich gmin. Być może wynika to z faktu, że sami z niej nie korzystają.

Bardziej dogłębna analiza danych dotyczących komunikacji wewnątrzgminnej wskazuje, że fakt jej występowania powiązany jest z oddaleniem od stolicy powiatu. Testy statystyczne wskazują na występowanie zależności liniowej pomiędzy rosnącym oddaleniem od miasta powiatowego, a faktem posiadania komunikacji wewnątrzgminnej. Może to świadczyć o tym, że gminy znajdujące się blisko centrum powiatu korzystają z komunikacji operującej z tego większego miasta. Wskazuje to, że oddalenie od większych miast realnie wpływa na dostępność usług dla seniorów.

W ankiecie monitorującej uwzględniliśmy także inne możliwości przemieszczania się wewnątrz gmin. Zebrane dane wskazują na poważne braki w infrastrukturze łączącej miejscowości na obszarach wiejskich.

Dostępność infrastruktury i usług ułatwiających przemieszczanie się wewnątrz gminy (n-331)				
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć
Większość miejscowości wchodzących w skład gminy jest połączonych ścieżkami rowerowymi	Gminy wiejskie	20%	67%	14%
	Gminy miejsko-wiejskie	24%	57%	19%
Większość miejscowości wchodzących w skład gminy jest połączonych chodnikami	Gminy wiejskie	21%	65%	15%
	Gminy miejsko-wiejskie	23%	60%	17%
W gminie świadczone są usługi transportu door-to-door dla seniorów	Gminy wiejskie	5%	84%	11%
	Gminy miejsko-wiejskie	9%	75%	16%

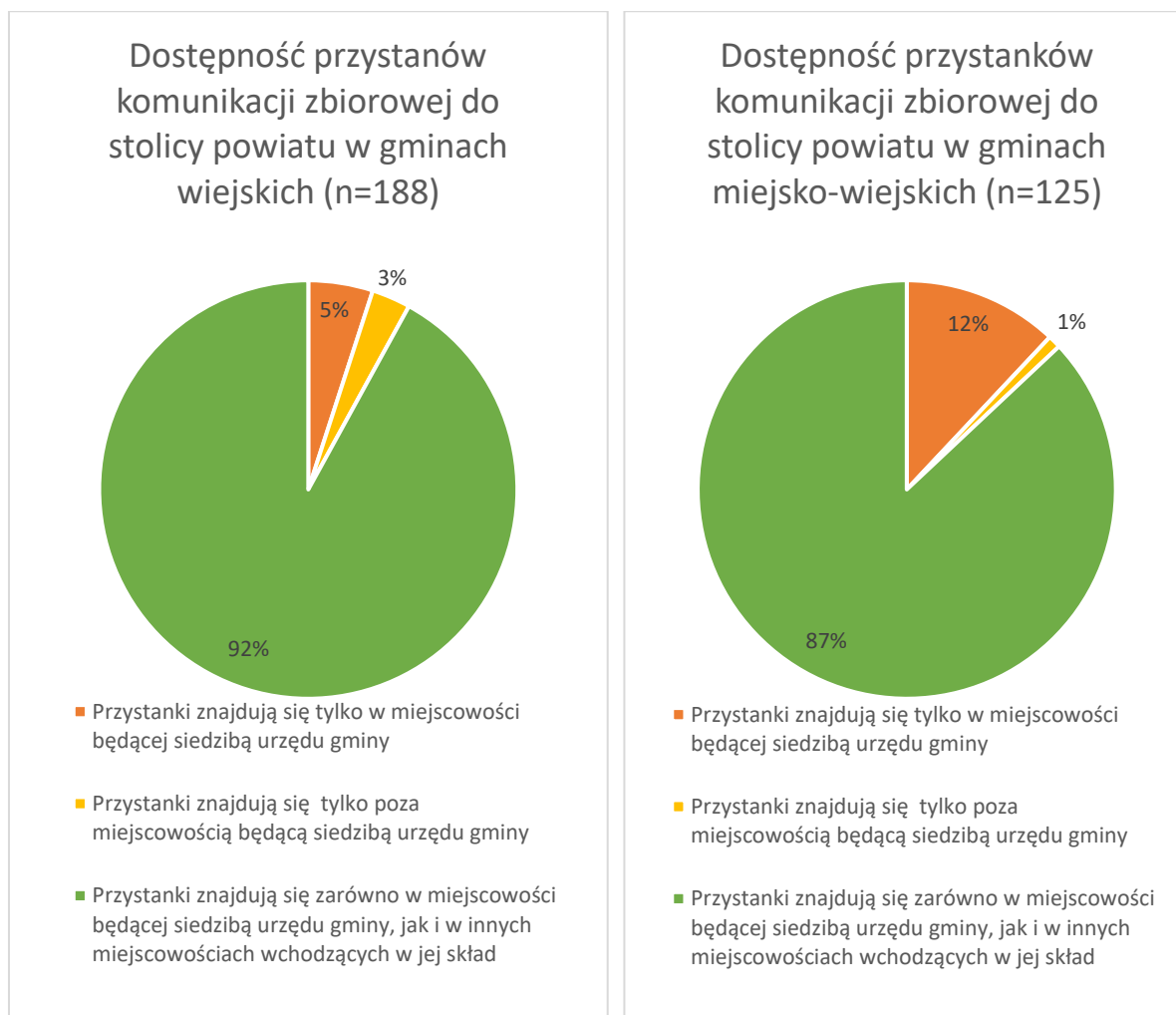
Monitoring wskazuje, że na wsiach ciągle brakuje chodników i dróg rowerowych. Tylko 20% respondentów z gmin wiejskich i 24% badanych z gmin wiejsko-miejskich zgodzili się ze stwierdzeniem, że ścieżkami rowerowymi połączonych jest większość miejscowości wchodzących w ich skład. Wartości tych wskaźników dla pytania o chodniki wyniosły odpowiednio 21% i 23%. Oznacza to, że w większości przypadków osoby chcące się przemieszczać o własnych siłach muszą korzystać z poboczy dróg i ulic, które nierzadko bywają ruchliwe. Wydaje się, że w wielu miejscach na obszarach wiejskich priorytetem jest komunikacja samochodowa. Wiek, stan zdrowia czy sytuacja finansowa nie zawsze jednak pozwalają seniorom na użytkowanie własnego samochodu. W gminach, w których większość usług dostępna jest w miejscowościach będących ich siedzibami musi to stanowić poważny problem. Co ciekawe, w pytaniach dotyczących ścieżek rowerowych i chodników uzyskano dokładnie taki sam rozkład odpowiedzi (nie tylko procentowy, ale także rozkład liczony w liczbach bezwzględnych). Bliższa analiza wskazuje jednak, że nie występują proste powiązania pomiędzy dostępnością chodników i ścieżek rowerowych. Są gminy, które dysponują jedynie jednym bądź drugim elementem infrastruktury.

Niektóre samorzady lokalne zdają sobie sprawę z tego typu problemów i starają się proponować rozwiązania wspierające seniorów. Jednym z nich może być usługa transportu door-to-door, która pozwala osobom posiadającym trudności w przemieszczaniu się zamówić dowóz w wybrane miejsca. Nasz monitoring wskazuje jednak, że tego typu usługi są bardzo rzadko dostępne na obszarach wiejskich. Respondenci zaraportowali ich obecność jedynie w 5% badanych gmin wiejskich i 9% badanych gmin wiejsko-miejskich.

Komunikacja z najbliższym miastem powiatowym

Bliskość miasta powiatowego pozytywnie wpływa na dostępność komunikacji wewnątrzgminnej. Okazuje się jednak, że nawet te gminy, w których wewnętrzna komunikacja zbiorowa nie funkcjonuje są zazwyczaj skomunikowane z miastami powiatowymi. Jedynie 10 gmin wiejskich i 8 gmin miejsko-wiejskich spośród ogólnej liczby 331 badanych nie jest skomunikowanych w ten sposób.

W ankiecie monitorującej zadano pytanie o to czy przystanki komunikacji zbiorowej łączącej gminę z najbliższym miastem powiatowym znajdują się jedynie w centrum gminy czy także w innych jej miejscowościach. Na pytanie to odpowiadali tylko ci respondenci, którzy wcześniej stwierdzili, że ich gmina jest w ten sposób skomunikowana. Zebrane dane wskazują, że komunikacja zbiorowa z miastem powiatowym pozytywnie wpływa na rozwój komunikacji wewnątrzgminnej. W zdecydowanej większości przypadków przystanki komunikacji zbiorowej, z których można dotrzeć do stolicy powiatu, znajdują się nie tylko w miejscowości będącej siedzibą gminy, ale także w innych jej częściach. Nie stwierdzono tutaj istotnych różnic pomiędzy gminami wiejskimi i miejsko-wiejskimi.

Rekomendacje

1. Dostępność wielu badanych usług jest większa w gminach miejsko-wiejskich niż w gminach wiejskich. Działania na rzecz równego traktowania seniorów powinny być w pierwszej kolejności kierowane do tych drugich.
2. Potrzebne są działania w zakresie transportu lokalnego. Jest to kluczowe zagadnienie, ponieważ monitoring pokazuje, że w wielu gminach wiejskich i miejsko-wiejskich dostępna jest dość szeroka paleta usług dla seniorów. Korzystanie z nich jest jednak utrudnione ze względu na problemy z transportem wewnątrzgminnym. Około 20% gmin jest go w ogóle pozbawiona. Problemy z transportem widoczne są zwłaszcza tam, gdzie nie dociera komunikacja zbiorowa łącząca gminy z miastem powiatowym.
3. Problemy dotyczą nie tylko transportu zbiorowego. Bardzo brakuje infrastruktury umożliwiającej samodzielne i bezpieczne przemieszczanie się (chodników, dróg rowerowych). Konieczne są szeroko zakrojone działania na rzecz jej rozwoju.
4. Potrzebne jest wsparcie rozwoju usług społecznych w zakresie transportu. Bez nich wielu seniorów mieszkających poza centrami gmin będzie miało nierówny dostęp do potrzebnych im miejsc. Usługi transportu door-to-door powinny być szerzej dostępne.
5. Usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania są bardzo rozpowszechnione na wsi. W gminach wiejskich jest jednak problem z dostępem do specjalistycznych usług opiekuńczych. Nie ma ich w aż 40% takich gmin.
6. W gminach wiejskich bardzo rzadko działają dzienne domy pobytu. Inaczej jest z klubami seniora. Niewątpliwie, obie typy placówek są potrzebne. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że kluby seniora skupiają się na integracji osób starszych. Rozwój opieki dziennej pozwalałby na aktywizowanie osób nie mogących korzystać z tego typu usług integracyjnych. Dzielne domy pobytu byłyby także alternatywą dla opieki całodobowej. Warto też zdiagnozować przyczyny większej popularności klubów seniora. Mogłoby to pomóc z poznaniem barier hamujących rozwój dziennych domów pobytu.
7. Gospodarstwa opiekuńcze to sprawdzone już w polskich warunkach rozwiązanie w zakresie opieki dziennej na obszarach wiejskich. Mogą one powstawać w miejscach, w których tworzenie standardowych dziennych domów pobytu jest niemożliwe. Obecnie potencjał tego rozwiązania jest prawie w ogóle niewykorzystywany. Konieczne jest nawiązanie szerszej współpracy z jednostkami pomocy społecznej oraz transfer wiedzy na temat gospodarstw społecznych. Może to być wartościowym wsparciem dla procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych na obszarach wiejskich.
8. Upowszechnia się teleopieka. Trzeba dołożyć starań, by była dostępna w jak największej liczbie gmin. Warto przeprowadzić badania porównawcze w gminach, które ją stosują i które jeszcze tego nie robią. To pomoże ustalić jakie są bariery we wprowadzaniu tej usługi.
9. Potrzebne jest rozpoznanie powodów słabego rozwoju opieki całodobowej na obszarach wiejskich, w tym zwłaszcza rodzinnych domów pomocy. Przyczyn tego stanu rzeczy można się domyślać. Należy jednak dodatkowo rozpoznać bariery w rozwoju tej usługi i spróbować podjąć działania zaradcze. Z perspektywy wielu gmin wiejskich i miejsko-wiejskich zapisy ustawy o pomocy społecznej dotyczące rodzinnych domów pomocy są martwe.
10. Na obszarach wiejskich słabo rozwijają się komercyjne usługi zdrowotne. Dotyczy to wielu różnych obszarów wsparcia, między innymi opieki pielęgniarskiej, porad lekarzy specjalistów czy stomatologii. Wydaje się, że nie jest to zatem alternatywa dla publicznej opieki zdrowotnej na wsi. Potrzebne jest większe zaangażowanie instytucji państwowych w zmniejszanie nierówności w dostępie do usług zdrowotnych, których doświadczają mieszkańcy mniejszych miejscowości.

11. Na wsiach nadal stosunkowo dobrze dostępne są sklepy spożywcze. Jest to zasób, który można wykorzystać w działaniach na rzecz seniorów. Lokalne sklepy mogą być wykorzystywane jako swoiste „huby” dostarczające osobom starszym różne potrzebne produkty, usługi czy informacje.
12. Powszechnie dostępne na obszarach wiejskich są siłownie zewnętrzne. Takiej instalacji nie ma tylko w 3% badanych gmin. Warto sprawdzić jak są one wykorzystywane na co dzień. Być może potrzebne są jakieś działania popularyzatorskie lub edukacyjne, które pozwolą lepiej wykorzystać ten zasób.
13. Stosunkowo duża grupa przedstawicielek i przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej (25%) nie potrafiła wskazać czy na terenie ich gminy na rzecz seniorów działają jakieś NGO poza ochotniczymi strażami pożarnymi lub kołami gospodyń wiejskich. Można postawić ostrożną hipotezę, że na poziomie lokalnym brakuje integracji i komunikacji w środowisku organizacji działających na rzecz osób starszych, co skutkuje niepełną wiedzą na temat oferty III sektora do nich kierowanej. Na występowanie tego zjawiska wskazuje także fakt, że wielu przedstawicieli NGO nie posiadało pełnej wiedzy o usługach dostępnych dla seniorów w ich gminach. Skuteczna deinstytucjonalizacja usług społecznych nie będzie możliwa bez zmiany tego stanu rzeczy.
14. Potrzebne są programy rozwijające organizacje pozarządowe i przedsiębiorstwa społeczne. Powinny one być w pierwszej kolejności skierowane do gmin, w których jedynymi podmiotami świadczącymi usługi dla seniorów są jednostki samorządu terytorialnego. Badanie wykazało, że jest ich na obszarach wiejskich sporo (25%). To poważna bariera dla procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych.